

ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИ РАД У ПРОГРАМИМА ЗУОВ-а

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато се уместо израза реализовати програм, на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

Програми који се креирају и предлажу у ЗУОВ-у има више врста (програми наставе и учења, програми обука, програми наставних активности и сл.) али сви имају један циљ, а то је унапређивање образовања. Одлике квалитетног образовања су: квалитетан наставник (компетентан наставник који се усавршава и користи се свим актуелним примењивим методикама); квалитетан програм (програм оријентисан на исходе односно на функционално знање, а не на садржај који треба репродуковати) и квалитетан уџбеник (уџбеник који омогућава ученику да понови и примени усвојено знање на часу). Дакле, имамо три главна стуба које континуирано унапређујемо. Будућност образовања сачињавају отворен програм који компетентан наставник креативно користи у својој настави (интегративно, у контексту, индивидуално), кроз међупредметно повезивање (границе појединачних предмета се бришу, кроз призму једног предмета се предају сви остали предмети) уз хеуристички уџбеник (прилагођен интерактивни уџбеник на основу искуства и методичке вештине наставника скројен).

Сви програми наставе и учења усаглашени су са општим принципима, циљевима и исходима који су прописани ЗОСОВ-ом.

Оријентисани су ка стандардима и исходима, а садржаји (како обавезни, тако и изборни) треба да послуже достизању претпостављених кључних, предметних и међупредметних компетенција.

Међутим, програми су само оквир, „конструкција“, упутство наставнику који је кључни чинилац не само за трансфер знања, вештина и ставова, већ и креатор атмосфере и подстицајног окружења за ученике.

Кључна полазишта са израду програма (у овом домену) налазе се у Закону о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ) и овде ћемо истаћи само оне који су везани за тему анализе.

Принципи образовања и васпитања:

3) поштовање људских права и права сваког детета, ученика и одраслог и уважавање људског достојанства; образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негују отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог.

Циљеви образовања и васпитања:

- 1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју детета, ученика и одраслог;
- 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој детета, ученика и одраслог, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;

- 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
- 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
- 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког детета, ученика и одраслог, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
- 10) развој свести о себи, стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
- 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;
- 12) развијање позитивних људских вредности;
- 13) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
- 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
- 15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, толеранције и уважавање различитости;

Општи исходи образовања и васпитања:

- 1) изрази и тумачи идеје, мисли, осећања, чињенице и ставове у усменој и писаној форми;
- 10) одговорно и ефикасно управља собом и својим активностима;
- 11) ефикасно и конструктивно учествује у свим облицима радног и друштвеног живота, поштује људска права и слободе, комуницира асертивно и ненасилно посебно у растућој разноликости друштава и решавању сукоба;

Кључне компетенције:

- б) друштвене и грађанске компетенције: способност да се ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном и радном животу и да се ангажују у активном и демократском учешћу, посебно у све разноврснијим заједницама;

Програми наставе и учења у нашем образовном систему оријентисани су на исходе који су у сагласности са циљевима образовања, односно са стандардима образовања. Што значи да сваки програм наставе и учења има у себи низ исхода који се односе на васпитни рад у смислу неговања толеранције, ненасилног понашања заједништва, емпатије. Како је горенаведено, понављамо још једном: **програми су само оквир, „конструкција“, упутство наставнику који је кључни чинилац не само за трансфер знања, вештина и ставова, већ и креатор атмосфере и подстицајног окружења за ученике. Ово је важна улога не само за образовни систем већ и за друштво у целини, па ће ова анализа (у једном домену) можда помоћи школама и наставницима да јасније сагледају „слагалицу“ коју треба достићи.**

Анализа постојећих програма наставе и учења у основном образовању и васпитању и општем средњем образовању у оквиру рада на саосећању (емпатији), хуманим вредностима, пријатељству, одговорном односу према себи и другима, ненасилној комуникацији, решавању сукоба

Још једном понављамо, сви програми наставе и учења усаглашени су са општим принципима, циљевима и исходима који су прописани ЗОСОВ-ом. Оријентисани су ка стандардима и исходима, а садржаји (како обавезни, тако и изборни) треба да послуже достизању претпостављених кључних, предметних и међупредметних компетенција.

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ (АНАЛИЗА ПО ПРЕДМЕТИМА)

1.1. ЈЕЗИЦИ

1. СРПСКИ ЈЕЗИК / СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

По природи настава овог предмета окренута је хуманистичким вредностима, саосећању, вредновању врлина.

Сам избор књижевних дела и тема које су примерене узрасту (пријатељство, љубав, подршка, мудрост) и њихово естетско и морално вредновање треба да допринесе развоју толеранције, саосећања, филантропији, прихватању другог и другачијег. Међутим у реализацији овог програма, више но других програма, пресудна је улога наставника.

У наставку су издвојени само поједини исходи / упутства за реализацију наставе и учења који наставнику треба да буду само путоказ.

ПРВИ ЦИКЛУС:

Општи циљ предмета за циклус (део):

...да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности

Први разред:

Исходи:

- уочи ликове и прави разлику између њихових позитивних и негативних особина;
- изрази своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу;
- учтиво учествује у вођеном и слободном разговору.

Садржаји:

Љубивоје Ршумовић, *Ау што је школа згодна; Дете / Деца су украс света*

Перо Зубац, *Добар друг ти вреди више*

Драгомир Ђорђевић: *Није лако бити дете*

Народна прича, *Деда и репа / Голуб и пчела*

Народна басна, *Лисица и гавран*

Доситеј Обрадовић, *Два јарца; Две козе*

Лав Николајевич Толстој, *Два друга*

Гвидо Тартаља: *Китова беба / Мрави / Постеља за зеку*

Информативни текстови: о правилима учтивог понашања (бонтон)

Упутство:

Ученици се подстичу да уоче ликове у књижевном делу, њихове особине и поступке; њихова емоционална стања (радосно, тужно, смешно) и да разликују појмове добра и зла.

У вођеном разговору о књижевном тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Слободни, односно друштвени разговор, основа је свакодневне комуникације и зато је потребно ученике усмеравати како да учтиво започну разговор, размењују информације и користе основне форме учтивости. У току разговора могу се издвајати ситуациони говорни предлошци који се користе у свакодневним комуникативним ситуацијама. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног школског живота. У току сваког разговора ученици се подстичу да говоре, односно да износе информације, своја мишљења, именују осећања, уз одабир одговарајућих речи.

Други разред:

Исход:

- учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника

Садржаји:

Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини):

- пријатељство (М. Антић: *Тајна* – Су Ју Ђин: *Свитац тражи пријатеља* – Феликс Салтен: *Бамби* (одломак по избору));
- породица (народне успаванке *Мајка Јова у ружји родила / Санак иде низ улицу* – Душан Радовић: *Лепо је све што је мало, Мама* – Григор Витез: *Дохвати ми, тата, мјесец* – Градимир Стојковић: *Деда Милоје* – Весна Видојевић Гајевић, *Бркљача*);
- ђачко доба (Драган Лукић: *Школа* – Мирослав Антић: *Тајна* – Александар Поповић: *Два писма* – Ана Миловановић: *Слатка математика* – Гвидо Тартаља: *Оцене*);
- усамљеност и проблеми у одрастању (Гроздана Олујић: *Шаренореп* – Андерсен: *Девојчица са шибицама*);
- поучне приче (народна прича: *Свети Сава, отац и син / Свети Сава и отац и мати са малим дететом* – народна прича: *Седам прUTOва* – Доситеј Обрадовић: *Пас и његова сенка, Коњ и магаре*).

Упутство:

При тумачењу текстова из школске и домаће лектире, али и популарних, информативних текстова из часописа за децу, енциклопедија и сл., треба уочити тему, главне догађаје, просторне и временске односе у прочитаном тексту, поуке и битне појединости у описима бића и природе; уочити главне и споредне ликове у књижевном делу, њихове позитивне и негативне особине и поступке; њихова емоционална стања и разликовати појмове добра и зла.

Трећи разред:

Исходи:

- именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине;
- разуме пренесено значење пословице и басне и њихову поучност.

Садржаји:

Народне песме: *Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића*

Ла Фонтен: *Цврчак и мрав* / Езоп: *Корњача и зец*

Народна приповетка: *Свети Сава и сељак без среће*

Народна приповетка: *Свијету се не може угодити*

Оскар Вајлд: *Себични џин*

Браћа Грим: *Бајке*

Упутство:

Могући примери функционалног повезивања текстова по сродности дела могу бити следећи (никако и једини):

- свет детињства (Светлана Велмар Јанковић: *Златно јагње* – Јохана Шпири: *Хајди (одломак)* – Јасминка Петровић: *Од читања се расте* (читање у наставцима) – Душан Радовић: *А зашто он вежба; Тужне ћачке исповести* – Александар Поповић: *Лед се топи* – Јованка Јоргачевић: *Никад два добра* – Лаза Лазић: *Суђење*);
- породица (Мирослав Антић: *Шта је највеће* или Ф. Г. Лорка: *Луцкаста песма* – Драган Лукић: *Свакога дана* или *Шта је отац* – Ијан Макјуен: *Реч-две о Питеру*);
- знаменити епски јунак (Бранко Стевановић: *Занимање Марка Краљевића*; Народне песме: *Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића*);
- значајне личности српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михаило Пупин): *Химна Светоме Сави* – М. Пупин: *Са пашњака до научењака*

Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. **Посебно је важно што књижевност код ученика интензивно развија емпатију**, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другог и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова.

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да изнесе своје ставове и аргументује их примерима из текста.

Четврти разред:

Исходи:

- укратко образложи свој утисак и мишљење поштујући и другачије ставове;
- именује позитивне и негативне особине ликова;
- тумачи идеје књижевног дела;
- препозна ситуације кршења/остваривања права детета и стереотипе у књижевним делима;
- усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела.

Упутство (и садржаји):

Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Посебно је важно што књижевност код ученика развија емпатију, тиме што се ученици уживљавају у естетски свет дела и емотивно га проживљавају.

Током читања домаће лектуре ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књижевноуметничких текстова.

У допунски корпус лектуре уведена су бројна савремена књижевна дела за децу, која су по својој мотивској или тематској сродности блиска ученицима. Циљ је био да се пружи могућност ученицима и учитељима да се обрадом таквих дела развија имагинација и емпатија, чиме се богати читалачко искуство ученика и осавременује приступ у настави.

Могући примери функционалног груписања и повезивања по сродности дела обавезног и допунског корпуса школске и домаће лектуре могу бити следећи (никако и једини):

– одрастање у различитим временима и културама (Бранислав Црнчевић: *Кад би мени дали један дан, Босоноги и небо*, Гвидо Тартаља: *Подела улога*, Драган Лукић: избор из поезије за децу, Јасминка Петровић: *О дугмету и срећи*, Ерик Најт: *Леси се враћа кући*, Рене Гијо: *Бела Грива*, Горан Петровић: *Разлике*, Јохана Шпири: *Хајди*, Астрид Линдгрен: *Пути Дуга Чарана*, Весна Алексић: *Брљиво срце*, Владимир Антић: *Дај ми крила један круг*, Бранко Миљковић: *Песма о цвету*, Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак), Љиљана Крстић: *Кад пролеће дође*, Дејан Алексић: *Слава*, Едмондо де Амичис: *Срце*);

– дете и породица (Момчило Мошо Одаловић: *Молитва за маму*, Мирослав Антић: *Космонаутска песма*, Бранко В. Радичевић: *Песме о мајци*, Народна песма *Јетрвица адамско колена*, Јохана Шпири: *Хајди*, Едмондо де Амичис: *Срце*);

– бајковити свет (народна бајка: *Пепељуга*, Александар Поповић: *Пепељуга*, Гроздана Олујић: *Стактарева љубав*, Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно Паче*, Златко Васић: *Чаробно путовање*, Гордана Тимотијевић: *Владимир из чудне приче*, Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак), Драган Алексић: *Позориште на небу*);

– поучне приче (народна приповетка: *Најбоље задужбине*, народна приповетка: *Ветар и сунце*, Лав Николајевић Толстој: *Врабац и ласте*, Два мраза, Весна Алексић: *Детективско срце*, Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно Паче*, Угљеша Шајтинац: *Чарна и Несвет*);

– родољубље, неговање традиције, културног и националног идентитета (Добрица Ерић: *Завичај / Отаџбина је наша очевина* или Мошо Одаловић: *Птице косовчице*, народна песма *Милош у Латинима*, народна приповетка: *Најбоље задужбине*, Светлана Велмар Јанковић: *Стефаново дрво*, *Књига за Марка / Очаране наочаре*, значајне личности српског језика, књижевности, уметности, науке и културе).

ДРУГИ ЦИКЛУС:

Општи циљ предмета за циклус (део):

... Да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање, подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање

Пети разред:

Исход:

На крају школске године ученик ће бити у стању да вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове.

Упутство:

Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): тема пријатељство: Нушићеви *Хајдуци* – Твенови *Доживљаји Тома Сојера* / *Доживљаји Хаклберија Фина* – Кишов *Дечак и пас* – Раичковићево *Велико двориште* – *Господар лопова* К. Функе; социјални мотиви и проблеми у одрастању: Кишов *Дечак и пас* – Цанкарова *Десетица* – Г. Олујић, *Село изнад облака* – Коларовљев роман *Аги и Ема* – Глишићева *Прва бразда*.

Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова.

Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање.

Шести разред:

Исходи:

- анализира узрочно-последичне односе у тексту и вреднује истакнуте идеје које текст нуди;
- анализира поступке ликова у књижевноуметничком делу, служећи се аргументима из текста;

Упутство:

Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременили приступ настави.

Слике детињства у различитим епохама и срединама: Исидора Секулић: *Буре*; Бранко Ћопић: *Чудесна справа*; Влада Стојиљковић: *Писмо Бранку Ћопићу* (из збирке *Писмописац*); Милован Данојлић: *Овај дечак зове се Пепо Крста*; Сергеј Јесењин: *Песма о керуши*; Ференц Молнар: *Дечац Павлове улице*; Гроздана Олујић: *Били су деца као и ти* (одабране приче); Јасминка Петровић: *Ово је најстрашнији дан у мом животу*; Реј Бредбери: *Маслачково вино* (избор); Џејмс Крис: *Тим Талир или продати смех*; Анђела Нанети: *Мој дека је био трешња*; Никола Тесла: *Моји изуми* (одломци о детињству) уз приче о Тесли, Ћопићу и Исидори Секулић из *Били су деца као и ти*.

Седми разред:

Исход:

- истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи;

Упутство:

Теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави.

Хероине (истакнути женски ликови у различитим епохама): *Смрт војводе Пријезде, Диоба Јакшића*; В. Петковић Дис, *Међу својима*; *Дневник Ане Франк*; лик мајке у Пупиновом делу *Са паињака до научењака*; путописна перспектива путнице у *Седам мора и три океана*;

Судбине наставника и ђака – чувара језика и културе: А. Доде, *Последњи час*; Д. Максимовић, *Крвава бајка*; *Дневник Ане Франк*; М. Пупин, *Са паињака до научењака*;

Размишљање о себи и свету: С. Раичковић, *После кише*; Р. Тагоре, *Папирни бродови*; В. Шимборска, *Облаци*; песме у прози Г. Брајовић; *Дневник Ане Франк*; Д. Киш, *Еолска харфа*; И. Андрић: *Јелена, жена које нема*; афоризми; у извесном смислу и У. Петровић, *Загонетне приче*;

Одрастање у различитим временима и културама: А. Манић, *У свитање света*; Г. Малетић, *Зебња* и др.; М. Пупин, *Са паињака до научењака*; В. Петковић Дис, *Међу својима*; *Дневник Ане Франк*; Е. Кишон, *Код куће је најгоре*; Д. Киш, *Прича о печуркама, Еолска харфа*; В. Набоков: *Лош дан*; М. Антић: *Плави чуперак / Шашава књига*; Г. Стојковић, *Хајдук у Београду*; Д. Ковачевић, *Свемирски змај*; Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим*; М. Капор, *Мали принц*;

Дете и породица: М. Пупин, *Са паињака до научењака*; П. Кочић, *Кроз мећаву*; В. Петковић Дис, *Међу својима*; *Дневник Ане Франк*; М. Антић: *Плави чуперак / Шашава књига*; Г. Стојковић, *Хајдук у Београду*; Д. Киш, *Прича о печуркама, Еолска харфа*; В. Набоков: *Лош дан*; Е. Кишон: *Код куће је најгоре*; Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим*;

Мотиви прве љубави: М. Антић: *Плави чуперак*; *Дневник Ане Франк*; Г. Стојковић, *Хајдук у Београду*; Ј. Петровић, *Лето кад сам научила да летим*; у извесном смислу и И. Андрић: *Јелена, жена које нема*;

Осми разред:

Исходи:

- критички промишља о стварности на основу прочитаних дела;
- истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи;

Упутство:

Могућа повезивања:

Проблеми одрастања, специфичности прелазног доба из детињства у адолесценцију: Иво Андрић: *Деца*, Клод Кампањ: *Збогом мојих 15 година*, Гроздана Олујић: *Гласам за љубав*, Џон Селинцер: *Ловац у жити*, Сју Таузенд: *Дневник Адријана Мола*, Оскар Давичо: *Детињство* (избор); Кајо Ритер: *Дечко који није био из Ливерпула*.

Породични односи – топлина, сета и трагично проживљавање: Лаза Лазаревић: „Све ће то народ позлатити“, Иво Андрић: „Панорама“, Ана Ристовић: „Гледајући у дрвеће“, Иван В. Лалић: „Ветар“, Давид Албахари: *Мамац*, Данило Киш: *Ноћ и магла*, Милош Црњански: *Роман о Лондону*, Џон Селинцер: *Ловац у жити*, Гроздана Олујић: *Гласам за љубав*, Кајо Ритер: *Дечко који није био из Ливерпула*.

Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици буду у стању да начине различите врсте карактеризације ликова: откривају што више особина, осећања и душевних стања књижевних ликова (према особинама: физичким,

говорним, психолошким, друштвеним и етичким), да изражавају своје ставове о њиховим поступцима и да покушају да их сагледају из различитих перспектива.

2. СТРАНИ ЈЕЗИК

1. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин.

САДРЖАЈИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Поштовање основних норми учтивости.
- Изражавање и прихватање молби, захвалности и извињења.
- Правила учтиве комуникације.
- Саопштавање својих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на туђа.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа и школски живот
- 4) Млади – живот деце и омладине
- 5) Здравље и хигијена
- 6) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 7) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 8) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (запажање, анализа, закључивање итд.).
- Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала.
- Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је

погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

- Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:
  - ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);
  - ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;
  - сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе” те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
  - одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
  - подижу мотивацију и самопоуздање;
  - оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;
  - развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

2. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин.

САДРЖАЈИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Поштовање основних норми учтивости.
- Изражавање и прихватање молби, захвалности и извињења.
- Правила учтиве комуникације.
- Саопштавање својих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на туђа.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа и школски живот
- 4) Млади – живот деце и омладине
- 5) Здравље и хигијена
- 6) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 7) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 8) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (запажање, анализа, закључивање итд.).
- Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала.
- Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.
- Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:
  - ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);

- ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;
- сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе” те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
- одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
- подижу мотивацију и самопоуздање;
- оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;
- развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

3. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Разуме позив на заједничку активност и на прикладан начин реагује на њега.
- Упути позив на заједничку активност.
- Разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих.
- Упути кратке и једноставне молбе.
- Искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин.

САДРЖАЈИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
- Саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.

- Устаљена правила учтивости.
- Поштовање основних норми учтивости.
- Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
- Правила учтиве комуникације.
- Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
- Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа и школски живот
- 4) Млади – живот деце и омладине
- 5) Здравље и хигијена
- 6) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 7) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 8) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (запажање, анализа, закључивање итд.).
- Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала.
- Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.
- Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

- ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);
- ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;
- сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе” те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
- одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
- подижу мотивацију и самопоуздање;
- оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;
- развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.
- Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање.
- Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву

атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

4. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин.
- Упути позив на заједничку активност.
- Разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење.
- Упути кратке и једноставније молбе.
- Искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин.

САДРЖАЈИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Слушање једноставнијих позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање / одбијање позива на заједничку активност коришћењем једноставнијих исказа.
- Слушање једноставнијих исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем једноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
- Слушање једноставнијих исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
- Устаљена правила учтивости.
- Поштовање основних правила учтивости.
- Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
- Правила учтиве комуникације.
- Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
- Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа и школски живот
- 4) Млади – живот деце и омладине

- 5) Здравље и хигијена
- 6) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 7) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 8) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (запажање, анализа, закључивање итд.).
- Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала.
- Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.
- Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:
  - ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);
  - ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;
  - сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе” те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
  - одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
  - подижу мотивацију и самопоуздање;
  - оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;
  - развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.
- Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање.
- Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

5. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Разуме и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих.
- Упути једноставне молбе и захтеве.
- Захвали и извини се на једноставан начин.
- Разуме и реагује на свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним потребама, осетима и осећањима.
- Изрази, основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима.
- Разуме и реагује на једноставније забране, своје и туђе обавезе.

- Размени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту (у превозном средству, спортском центру, биоскопу, зоолошком врту и сл.) као и на своје и туђе обавезе.
- Представи правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства.

САДРЖАЈИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Устаљена правила учтивости.
- Усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; прихватање /одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања / изговора.
- Слушање и читање једноставнијих исказа којима се тражи / нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава жеља, извињење, захвалност; усмено и писано тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ / услугу и реаговање на њу, изражавање жеља, извињења и захвалности.
- Правила учтиве комуникације.
- Израда и презентација пројеката у вези са прославом празника, рођендана и значајних догађаја / израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл.
- Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
- Свакодневни живот и разонода; породични односи.
- Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем потреба;
- Предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање, својих осећања и реаговање на туђа.
- Понашање на јавним местима;
- Породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
- Интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност (књижевност за младе, стрип, музика, филм).
- Поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)

- 3) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 4) Млади – деца и омладина
- 5) Животни циклуси
- 6) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 7) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 8) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 9) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 10) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 11) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 12) Спорт
- 13) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 14) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 15) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора.
- Наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).
- Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).
- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај / дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).
- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и

- развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.
- Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање.
  - Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

6. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење.
- Упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе.
- Разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих.
- Упути уобичајене молбе и захтеве.
- Честита, захвали се и извини се користећи једноставнија језичка средства.
- Разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих.
- Размени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту, као и на своје и туђе обавезе.
- Саопшти правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства.

САДРЖАЈИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/журку или имејла/СМС-а којим се уговара

заједничка активност; прихватање/одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/изговора.

- Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности.
- Слушање и читање исказа у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.
- Устаљена правила учтивости.
- Родбина, породични односи и родбинске везе.
- Прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
- Правила учтиве комуникације.
- Правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
- Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распуст и путовања.
- Понашање на јавним местима.
- Породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
- Уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
- Поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 4) Млади – деца и омладина
- 5) Животни циклуси
- 6) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 7) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 8) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 9) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме

- 10) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 11) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 12) Спорт
- 13) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 14) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 15) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора.
- Наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).
- Мануелне активности (израда панова, презентација, зидних новина, постера и сл.).
- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).
- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.
- Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних

компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање.

- Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

7. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење.
- Упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе.
- Разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих.
- Упути уобичајене молбе и захтеве.
- Честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства.
- Разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих.
- Размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту.
- Изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење.

САДРЖАЛИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/журку или имејла/ СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/изговора; образложење спремности за прихватање предлога, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, усхићености и сл.).
- Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано

честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности.

- Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осећањима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.
- Устаљена правила учтивости.
- Родбина, породични односи и родбинске везе.
- Прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
- Правила учтиве комуникације.
- Правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
- Понашање у кући, школи и на јавним местима.
- Однос према својој и туђој имовини.
- Уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
- Поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
- Друштвено окружење.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 4) Млади – деца и омладина
- 5) Животни циклуси
- 6) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 7) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 8) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 9) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 10) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 11) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 12) Спорт
- 13) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 14) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже

15) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора.
- Наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја.
- Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
- Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.
- Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).
- Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).
- Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
- Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).
- Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.
- Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање.
- Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и

организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

8. РАЗРЕД

ИСХОДИ

- Упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе.
- Затражи и пружи детаљније информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности.
- Разуме краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања и реагује на њих.
- Саопшти краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања.
- Разуме и на прикладан начин одговори на честитку, захвалност и извињење.
- Упути честитку, захвалност и извињење користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе.
- Искаже и образложи жеље, интересовања, потребе, осете и осећања.
- Тражи и саопшти мишљење, слагање/неслагање и даје кратка образложења.

САДРЖАЛИ / ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге и савете; усмено и писано договарање у вези са предлозима и учешћем у заједничким активностима; писање позивнице за прославу/журку или имејла/СМС-а којим се договарају заједничке активности; прихватање/одбијање предлога и савета, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости, и давање одговарајућег оправдања/ изговора; образлагање спремности за прихватање предлога и савета, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, усхићености и сл).
- Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/ услугу и реаговање на њу; изражавање извињења и захвалности.
- Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.

- Устаљена правила учтивости.
- Родбина, породични односи и родбинске везе.
- Прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на њих.
- Правила учтиве комуникације.
- Понашање у кући, школи и на јавним местима.
- Породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.
- Правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
- Однос према имовини.
- Уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
- Поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
- Друштвено окружење.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 4) Млади – деца и омладина
- 5) Животни циклуси
- 6) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 7) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 8) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 9) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 10) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 11) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 12) Спорт
- 13) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 14) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 15) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

- Са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног

- или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора.
- Наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја.
  - Ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину.
  - Рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.
  - Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).
  - Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).
  - Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
  - Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).
  - Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.
  - Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање.
  - Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

1.2. ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

СВЕТ ОКО НАС / ПРИРОДА И ДРУШТВО

Теме које се обрађују из ове области:

Емпатија – емоционално разумевање другог, шта друга особа осећа, како је њој, саосећање, осећам за...

Толеранција – сарадња и уважавање оних који не мисле као ми, уважавање туђег различитог мишљења...

Другарство

Филантропија – промовисање људске доброте, добротворне акције, човечност, хуманост...

Тимски рад

Креативност – идеје, нова решења, тражење везе

Оптимизам – посматрање ствари повољно, са надом

Поштење

Захвалност

Самоконтрола – самодисциплинованост, способност владања собом, својим осећањима

Развој ненасилног понашања

Целовити развој детета

ИСТОРИЈА

Циљ наставе и учења *историје* је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне основна историјска знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.

ПЕТИ РАЗРЕД

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

ШЕСТИ РАЗРЕД

Исходи

- користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе;
- учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.

Садржаји

Кључни појмови садржаја: хуманизам и ренесанса, научна открића и технички проналасци, прожимање цивилизација, индивидуални и колективни идентитети.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

СЕДМИ РАЗРЕД

Исходи

- препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност);
- презентује, самостално или у групи, резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ;
- упоређује, анализира и уочава разлике између својих и ставова других;
- препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва;
- идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.

Садржаји

Кључни појмови садржаја: људска права, уставност, Сретењски устав.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

ОСМИ РАЗРЕД

Исходи

- идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту;
- препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права;
- наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва;
- препозна како су културне интеракције и сарадња различитих етничких и социјалних група утицали на политички, друштвени и привредни живот;
- идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликта;
- изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника;
- препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији;
- критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама;
- осмисли, спроведе и презентује резултате истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ;
- образложи смисао неговања сећања на важне догађаје и личности из историје савременог доба;
- истражи меморијалне споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања;
- покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа.

Садржаји

Последице рата – људски и материјални губици; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН.

Кључни појмови садржаја: Друштво народа, тоталитаризам, диктатуре, комунизам, фашизам, нацизам, социјализам, антифашизам, антисемитизам, милитаризам, Други светски рат, гето, Холокауст, геноцид, Аушвиц, Јасеновац, Организација Уједињених нација,

феминизам, шовинизам, ксенофобија, репресија, пацифизам, деколонизација, људска права, националне мањине, дискриминација, демократија, тероризам.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

У осмом разреду изучава се период савремене историје, што подразумева и обраду многих осетљивих, па и противуречних, односно контроверзних тема, о којима не постоји консензус у научним круговима и јавности. То су теме које су присутне свакодневно у информативним и документарним програмима, на интернету, о њима говоре политичари, јавне личности и новинари. Такве теме су често саставни део породичне историје и личних наратива, што додатно увећава њихову актуелност. Ученици су изложени различитим тумачењима историјских догађаја и због тога је нарочито важно код њих развијати критички однос према информацијама које им се нуде. Овладавање том вештином наводи се и у образовним стандардима, а у оквиру програма спомиње се у циљу предмета, као и у појединим исходима за крај разреда. Због тога би једна од најбитнијих компетенција успешног наставника била да зна како да код ученика подстиче критичко и историјско мишљење, што би ученицима омогућило развијање хуманистичких вредности заснованих на толеранцији, уважавању различитости и поштовању другог. На крају основног образовања и васпитања ученици треба да буду оспособљени да аргументовано анализирају противуречности, да се децентрирају (сагледају и уваже туђи угао гледања на одређени историјски феномен), да уочавају сличности и различитости, постављају питања а нове информације лако повезују с постојећим знањима. На тај начин, ученици би били оспособљени да препознају пропаганду и активно учествују у разградњи предрасуда и стереотипа с којима се свакодневно сусрећу. Такав приступ омогућио би им аутономни и рационални однос према информацијама и додатно олакшао промишљање и доношење аргументованих закључака и судова.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

1.3. УМЕТНОСТ

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Сви исходи и активности развијају креативност, сарадњу, поштовање, размену мишљења и утисака, разумевање различитости, бригу о себи и другима...

Први разред

Исходи:

- пореди своје утиске и утиске других о уметничким делима, изгледу објеката/предмета и облицима из природе и окружења;
- одреди, самостално и у сарадњи са другима, положај облика у простору и у равни;
- изрази, материјалом и техником по избору, своје замисли, доживљаје, утиске, сећања и опажања;
- преобликује, сам или у сарадњи са другима, употребне предмете мењајући им намену;
- поштује договоре и правила понашања и облачења приликом посете установама културе

Формулације из упутства:

- Уколико постоје могућности, наставник током године води ученике у најмање две установе културе (на пример, у биоскоп и у позориште) и упућује их на правила понашања и облачења, на разлике у правилима понашања и на опажање уређења простора и карактеристичне атмосфере унутар установе.
- Ученици се међусобно упознају када говоре о свом ликовном раду (зашто су одабрали баш ту тему / мотив, шта им је било значајно да прикажу...)
- Једна од могућности је игра у школском дворишту у којој ученици заузимају различите положаје и опцртавају бачене сенке. Ова игра повезује појмове кретање и сенка и може послужити као увод за разговор о извору светлости, о промени изгледа облика и бачене сенке облика у току дана. Треба имати у виду да акценат није на развијању научног мишљења, већ стваралачког.
- Од ученика се очекује да размишљају, истражују, да се договарају и размењују идеје и искуства како би смислили како да ефикасно споје два или више материјала када обликују ликовни рад.
- Активности као што су цртање, вајање и сликање нису везане само за вежбање ликовних техника, већ много већи значај имају комуникација и креативност. Ученици кроз ликовни рад саопштавају своје идеје, расположења, размишљања, замишљања, емоције... Наставник планира мотивациони разговор који подстиче изражавање.
- Када се уметничка дела користе као мотивациони садржај, важно је одабрати одговарајућу методу/технику да би се подстакла развој креативности, а избегло имитирање.

- Поступак прати и одговарајући разговор, ученици треба да схвате да циљ задатка није да погађају тачан одговор, већ да креирају оригиналан рад.
- У првом циклусу се сва уметничка дела и споменици културе користе као мотивација за стваралачки рад, а ученици ће лакше упамтити уметнике и њихова дела, ако се са тим делима повежу кроз неку занимљиву активност или задатак
- Није пожељно да се невербално споразумевање замени другим активностима (на пример, обликовањем сценографије за школску приредбу или за луткарско позориште), зато што су ове активности важне за развој, а помажу да се повучени ученици активирају

Други разред

Исходи:

- користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин;
- користи једноставне информације и одабрана ликовна дела као подстицај за стваралачки рад;
- преобликује, самостално или у сарадњи са другима, материјале и предмете за рециклажу;
- упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела;
- разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.

Формулације из упутства:

- Ове активности подстичу ученике да размишљају о облицима, да пажљивије посматрају и да самостално проналазе мотивацију за ликовни рад.
- Ове активности су важне за целокупни развој, за укључивање интровертних ученика, као припрема за сценски наступ и за касније презентовање радова и пројеката.
- Предлог је везан за значај учтиве и добронамерне комуникације. Ученици треба да повезују речи и реченице које изговарају и одговарајућу мимику и гест.
- Сврха задатака који се раде на основу разноврсних и непотпуних информација (фотографија, део текста, музичка вињета...), а које ученици треба да допуне и изразе у ликовном раду је развој маште. Од другог разреда и надаље ученици смишљају називе својих радова, јер се и на тај начин развија креативност.
- Основна сврха овог пројекта је организација композиције у простору и сарадња.

Трећи разред

Исходи:

- преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију;
- користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад;

- укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа;
- распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције;
- разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости;
- учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или у окружењу

Формулације из упутства:

- Важно је и да сви ученици до краја првог циклуса развију навику да заједно распремају и чисте простор по завршетку рада
- Све одабране садржаје је потребно повезати са причом о томе како се развијају креативне идеје, односно шта све може подстаћи (мотивисати) визуелне уметнике (и ученике) да стварају. Како би се освестио процес развијања идеја, наставник може да зада ученицима једноставну вежбу...
- Циљ учења предложених садржаја је оспособљавање ученика за правилну, учтиву, добронамерну, ефектну и ефикасну комуникацију
- Важно је да сви ученици буду укључени да би се ослободили треме и несметано развијали креативност, заједништво и међусобно уважавање
- Наставник указује на то да визуелни уметници креирају мултимедијалне садржаје тимски. Није предвиђено да ученици уче о фазама продукције у првом циклусу, важније је да развијају креативност тако што ће се трудити да дизајнирају карактере (осмисле изглед и особине јунака)...
- Други задатак се везује за развијање креативних идеја...

Четврти разред

Исходи:

- поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора;
- изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама;
- користи амбалажу и предмете за једнократну употребу у стваралачком раду;
- примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији;
- користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад;
- учествује у планирању и реализацији ликовног пројекта или радионице;
- разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.

Формулације из упутства:

- Задаци обједињују активности ученика: развијање креативних идеја, организацију композиције и истраживање изражајних могућности материјала и техника
- Уметничка дела имају функцију илустровања појмова који се објашњавају, а користе се и као подстицај (мотивација) за стваралачки рад
- Најважније што ученици треба да сазнају је да се сценографија креира тимски, да је за рад неопходно знање о елементима композиције и компоновању, да често нема довољно средстава да се сцена обликује како је замишљено. Тада је неопходно да чланови тима/тимова испоље креативност и да обликују сцену користећи материјале који су им доступни, да заједно осмисле како ће направити неки елемент сцене или специјални ефекат. Практични рад се планира као пројекат или радионица. Циљ учења је развијање креативних идеја и вештине сарадње.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОПШТИ ДЕО

Ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи.

Задаци и активности треба да буду разноврсни и да омогуће сваком ученику да се развија у складу са својим интересовањима, искуством, потребама и потенцијалима. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање и на развијање креативних идеја (модел подстицајних питања се може видети у програму за други разред).

Важно је водити рачуна о циљу и специфичностима предмета како ученици не би били ускраћени, јер сваки наставни предмет има специфичну методику и само примена свих методика омогућава целокупни развој ученика.

Пети разред

Исходи:

- користи, у сарадњи са другима, одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналног визуелног ритма
- разматра, у групи, како је учио/ла о визуелном ритму и где та знања може применити
- користи одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналних цртежа
- црта разноврсним прибором и материјалом изражавајући замисли, машту, утиске и памћење опаженог
- разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима линија и где се та знања примењују
- гради апстрактне и/или фантастичне облике користећи одабране садржаје као подстицај за стваралачки рад

Шести разред

Исходи:

- користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад
- обликује, самостално или у сарадњи са другима, употребне предмете од материјала за рециклажу
- разматра са другима шта и како је учио и где та знања може применити

Седми разред

Исходи:

- изражава, одабраним ликовним елементима, емоције, стање или имагинацију
- користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад
- уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије
- учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију
- прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације
- представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно
- предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе

Осми разред

Исходи:

- бира одговарајући прибор, материјал, технику, уређај и апликативни програм за изражавање идеја, имагинације, емоција, ставова и порука;
- користи разноврсне податке и информације као подстицај за стваралачки рад;
- реализује једноставне ликовне пројекте, самостално и у сарадњи са другима;
- дискутује аргументовано о својим и радовима других уважавајући различита мишљења;
- разговара о значају културне баштине за лични развој, развој туризма и очување културног идентитета земље

ИЗ УПУТСТВА

Развој ученика

Настава Ликовне културе је индивидуализована и усмерена на целокупан развој ученика, а пре свега на развијање опажања и памћења, креативности, стваралачког мишљења, еманципације, емпатије, свести о општем и личном добру, толеранције, способности сарадње и разумевања различитости, естетичких критеријума, моторике и индивидуалних способности. Повезаност циља и садржаја наставе Ликовне културе огледа се у повезаности опажања креативног изражавања и вредновања. Све почиње опажањем: креативно изражавање, посматрање уметничког дела и вредновање. Посматрање,

истраживање и стварање изрази су надахнућа, али и примене знања о ликовним елементима, њиховим односима, како би се могле задовољити одговарајуће потребе ученика и развијати ликовни говор. Нужно је развијати и побуде као што су: знатижеља; мотивисаност; отвореност за стицање нових искустава; осетљивост за проблеме; преузимање ризика; толеранција према нејасноћама и самопоуздање, а од спознајних функција: флексибилност; оригиналност; спознају и памћење.

Креативност

Креативност се не везује само за уметност и даровите ученике. Сваки ученик има потенцијал који може да развије уколико му се пружи прилика. У складу са тим, све се чешће истиче потреба за учењем креативности и у настави се већ примењују неке технике за развој креативности (на пример, олуја идеја). Настава предмета Ликовна култура има огроман потенцијал за развијање креативности сваког ученика (не само ученика који су даровити за уметност). Због тога је важно да ученици постепено стичу свест о томе на који начин су долазили до идеја за рад, шта их је мотивисало, као и да та искуства могу применити и у другим ситуацијама.

Основни услов за развој креативности су мотивациони садржаји који подстичу интересовање, одушевљење, имагинацију и позитивну емотивну реакцију, као и настава која ученику (али и наставнику) обезбеђује задовољство у раду. Уобичајени поступак је мотивациони разговор који омогућава да сваки ученик осмисли своју идеју (тему) за рад. Наставник може да испроба у пракси и следеће технике и поступке: постављање ликовног проблема (на пример, кретање облика) и нуђење више тема за рад од којих ученик треба да одабере ону која по његовом мишљењу одговара постављеном проблему (неке од тема треба да буду везане за појмове који нису у вези са кретањем, а може се десити да ученик пронађе неочекивану везу, односно оригинално решење); извлачење цедуља (2–3) на којима су исписани наизглед неспојиви појмови које треба повезати у смислену ликовну целину/ликовну причу; симулација ситуације у којој су ученици „дизајнери“, а наставник је „купац“ који наручује продукт и поставља услове (на пример, тражи комбинацију три боје или једну боју која доминира...); асоцијације (од ученика се тражи оригиналан рад мотивисан једним појмом или сликом, звуком, појавом, поруком, текстом...).

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ наставе *музичке културе* је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање **креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва**, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.

Исходи

- исказе своја осећања у току извођења музике;
- примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;
- учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката.
- понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама

ОБЛАСТ: ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

– Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Научна истраживања указују да читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, **осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција)** и fine моторичке радње. **Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања.** Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања
ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО

I УВОДНИ ДЕО

– Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

– Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да **науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе.** Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор .

– Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нежне концентracије на развијању знања и вештина, код ученика, сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању заједничких циљева. На овај начин непосредно укључивање ученика у музичке активности има функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

1.4. ПРИРОДНЕ НАУКЕ / ИНФОРМАТИКА / ТЕХНОЛОГИЈА

ДИГИТАЛНИ СВЕТ

1. РАЗРЕД

Исходи:

- упореди начине креативног изражавања са дигиталним уређајима и без њих;
- наведе на који начин дигитални уређаји могу да допринесу упознавању културне баштине;
- наведе основна правила за коришћење дигиталних уређаја како не би угрозио здравље;
- наведе неке од здравствених ризика везаних за прекомерно или неправилно коришћење дигиталних уређаја;
- доведе у везу начин одлагања електронског отпада са загађењем животне средине;
- наброји основне податке о личности;

- објасни зашто саопштавање података о личности представља ризично понашање при комуникацији помоћу дигиталних уређаја;
- именује особе или институције којима се треба обратити за помоћ у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин;
- наведе основне препоруке за руковање дигиталним уређајем на одговоран начин (примена мера физичке заштите) и објасни зашто је важно примењивати их.

Садржаји:

- Креативно изражавање са дигиталним уређајима и без њих.
- Коришћење дигиталних уређаја за повећање прилика за учење и стицање искуства ученика у области науке, културе и уметности.
- Дигитални уређај и наше здравље (вид, положај тела, време пред екраном, дигитални уређај као отпад).
- Подаци о личности и њихова заштита при комуникацији помоћу дигиталних уређаја.
- Помоћ у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин.
- Одговорно руковање дигиталним уређајем (мере физичке заштите, коришћење лозинке).

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Важно је да наставници помогну ученицима да увиде да технологија није свима једнако доступна, те да немогућност приступа технологији може да угрози одређене групе или појединце у друштву.
- Значајно је и да наставник упозна ученике са стереотипом да је бављењем информатиком и програмирањем поље рада резервисано за мушку популацију и да га демантује кроз навођење адекватних примера (Ада Лавлејс и сл.).
- Ученике треба подстицати да поделе са вршњацима животне ситуације које су их увериле у корисност дигиталних уређаја, тј. опишу како родитељи: плаћају рачуне од куће (без чекања у реду, у време када им је згодно, чак и ноћу), како проналазе информације које су им потребне (радно време продавнице, временску прогнозу, читају новине и сл.), користе навигацију...
- Оно што ученици треба да схвате јесте да дигиталне уређаје можемо и треба да користимо како би повећали (створили нове) прилике за учење и искуства из области науке, културе и уметности. Посебно је значајно да наставник, пре екскурзије или наставе у природи, употреби неку од постојећих веб-презентација (<http://viminacium.org.rs/izlozbe/viminacium-virtual-tour/>) или апликација и, виртуелно, упозна ученике са местима и културним добрима (музејима, манастирима, споменицима) које ће посетити.
- Нагласити да проблеми који настају са видом и коштаном-мишићним системом не настају од употребе технологије, већ од неправилног положаја тела, претежног седења, дужег гледања без промене фокуса. Своју тврдњу треба да подупре нпр. приказивањем видео-записа <http://bit.ly/KibernetskiPoremecaj>.
- Наставник треба да демонстрира и, заједно са ученицима примени начине коришћења дигиталних уређаја на безбедан начин по здравље. Добро би било и да заједно излистају неке од здравствених ризика, разговарају о дужини утрошеног времена испред екрана, направе одговарајући постер и окаче га у учионици.

- Правилно одлагање електронског отпада важно је питање за очување здраве животне средине. Наставник може од ученика да тражи да разговарају са родитељима и пронађу електронски отпад који поседују у кући и, уколико постоје услови, организује акцију прикупљања тог отпада. Алтернатива је да наставници разредне наставе исте школе организују заједничку акцију прикупљања електронског отпада и, као госта-експерта, позову стручњака из агенције за уклањање и складиштење ове врсте отпада да одржи адекватно предавање ученицима. (У случају да у локалној средини не постоје услови за организацију оваквог догађаја, наставници би требало да се повежу са школама у којима се такве акције спроводе и, са својим ученицима. Уколико ни то није могуће реализовати, ученицима би требало приказати видео-снимак предавања стручњака.)

- Указати на чињеницу да нису све особе које користе интернет добронамерне. Постоје људи који могу да угрозе имовину, па и живот других корисника интернета. У том смислу, треба приказати одабране видео-записе који адекватно третирају неке од најчешћих појава из спектра догађаја који настају откривањем података о личности (име и презиме, адреса становања, број телефона, фотографија, идентитет на интернету).

- Крађа: <http://bit.ly/Opljackani>

- Лажни идентитет: <http://bit.ly/LazniIdentitet>

- Од изузетног значаја је да ученици схвате који подаци спадају у податке о личности, као и на које начине их људи најчешће чине доступним на интернету. Више информација о безбедном коришћењу интернета код деце узраста 4-8 година (стручне текстове, цртане филмове за децу, итд.) наставник може да пронађе на: <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/zastita-licnih-podataka-i-privatnosti-na-internetu/>.

- Посебну пажњу треба посветити чињеници да људи своје личне податке чине доступним добровољно (најчешће из незнања или наивности). Наставник треба да покрене дискусију о непримереној комуникацији (говор мржње, вређање, омаловажавање), као и о ризичној комуникацији (контакт са непознатим особама) у реалном животу. Затим, треба да помогне ученицима да формирају вредносне ставове који се подједнако односе на комуникацију у онлајн и офлајн свету. Такође, наставник треба да подстакне ученике да наведу ситуације у којима су се срели са различитим врстама непримереног садржаја у реалном животу и нагласи да је слична ситуација у онлајн свету. Неопходно је да, током разговора са ученицима, непрестано наглашава да они не треба да се осећају беспомоћно ако се нађу у сличним ситуацијама, већ да постоје особе и институције којима треба правовремено да се обрате и од којих ће добити адекватну заштиту:

1. родитељ/други законски заступник

2. наставник, педагог, психолог, директор

3. <https://pametnoibezbedno.gov.rs/>

Телефон: **19833**

Форма: <https://pametnoibezbedno.gov.rs/prijava-nelegalnog-sadrzaja/>

Користан извор:

<https://www.common sense.org/education/digital-citizenship/lesson/putting-a-stop-to-online-meanness>

- Дигитални уређаји захтевају пажљиво руковање и одговарајућу заштиту од неовлашћеног приступа. Ученике треба упознати са неколико важних принципа физичке заштите дигиталног уређаја (не доводити уређај у контакт са течностима, посебно слатким пићима, штитити га од прашине, излагања прекомерној топлоти, било због вишесатне употребе или

остављања на сунцу или пећи и сл.). Поред физичке заштите, дигитални уређај треба обезбедити од неовлашћеног приступа.

2. РАЗРЕД

Исходи:

- креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој публици;
- наведе могућности за размену материјала, комуникацију и заједнички рад (учење) које су настале захваљујући умрежавању дигиталних уређаја;
- објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја;
- разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету;
- реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин;
- наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу;
- организује сопствено учење у онлајн окружењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја;
- предложи начине одлагања електронског отпада који не угрожавају животну средину;

Садржаји:

- Креативно графичко изражавање коришћењем дигиталног уређаја.
- Умрежавање дигиталних уређаја и прилике за размену материјала, комуникацију и заједнички рад који из умрежавања произилазе.
- Добити и ризици који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја.
- Понашање на интернету – интернет бонтон.
- Остављање личних података при коришћењу дигиталних уређаја.
- Примерена реакција у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин.
- Организација времена и услова за рад при онлајн учењу.
- Коришћење дигиталних уређаја и заштита животне средине.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за информатику, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења.
- У сарадњи са активом учитеља првог разреда, наставник ученицима представља теме које су од интереса за прваке. Активности за достизање исхода *креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој публици* обухватају одабир једне од тема и креирање графичког дигиталног материјала (статичне или покретне слике) намењеног млађим другарима. Ово је погодан тренутак да се ученицима нагласи да знање и вештине које су стекли на претходним часовима могу да буду корисни већ у овом тренутку. Наставник организује „гостовање” код првака и представљање креираних материјала.
- Задовољство што су применом сопственог знања и вештина помогли људима у свом окружењу јесте осећање које наставник треба да подстакне код ученика.

- Треба нагласити да комуникација путем дигиталних уређаја не може да замени живи контакт са другим људима, али свакако доприноси да се не осећамо искључени из дешавања око нас. Разговарати са ученицима о видовима дигиталне комуникације и, ослањајући се на искуство и запажања ученика, објаснити карактеристике сваког од поменутих видова (друштвене мреже, Вајбер групе, имејл, видео-састанци и сл.). Важно је нагласити да је у правилима коришћења друштвених мрежа наведено колико година требају да имају особе које те мреже користе. Старосне границе нису успостављене без основа и онај ко наведе лажни број својих година ризикује да сноси одређене последице и доведе себе у опасне ситуације. Упознати ученике са правилима писане онлајн комуникације и интернет бонтоном. Објаснити улогу емотикона у писаној комуникацији. Разговарати са ученицима о непримереној комуникацији (говор мржње, вређање, омаловажавање), као и о ризичној комуникацији (контакт са непознатим особама) на начин који не оставља утисак да је боље да интернет не користимо, већ да морамо да будемо одговорни док то чинимо. Оснажити ученике да реагују на адекватан начин уколико дођу у додир са непримереним садржајима или су сведоци насиља (не упуштати се у расправе, већ се одмах обратити одраслој особи за помоћ). Такође, неопходно је поменути и прилике које добијамо кроз комуникацију на мрежи (учење, изучавање области које нас интересују).

- Подстицати ученике да наведу неке од података који спадају у личне податке и упознати ученике са чињеницом да коришћењем дигиталних уређаја остављамо личне податке на интернету, а да тога често нисмо ни свесни. Свако чињење у дигиталном окружењу оставља отисак, као када газимо по неутабаном снегу. Неки од тих отисака могу да имају утицај на наш будући живот. Такође, обновити знање о неопходности софтверске заштите дигиталног уређаја јаком лозинком. Поменути постојање двостепене заштите и појаснити како она функционише.

- Ученици треба да креирају статичке или покретне слике које подижу свест о могућностима које доноси комуникација на интернету, али и опасностима које вребају уколико се комуникацији не приступи на одговоран начин. Креиране слике постављају се на школско веб-место и тиме се промовише стваралаштво ученика, које постаје доступно њиховим породицама и рођацима.

- Подсетити ученике на проблеме који могу да настану, а везани су за оштећења вида и коштаног мишићног система и нагласити да они не настају због употребе технологије, већ неодговорног понашања корисника технологије (неправилног положаја тела, претежног седења, дужег гледања без промене фокуса). Такође, треба подсетити ученике да дигитални уређаји захтевају пажљиво руковање (не доводити уређај у контакт са течностима, посебно слатким пићима, штитити га од прашине, излагања прекомерној топлоти и сл.) и одговарајућу заштиту од неовлашћеног приступа (креирати јаку лозинку). Посебну пажњу посветити упућивању ученика да дигитални уређај користе само у присуству родитеља/законског заступника.

- Ученици треба да креирају статичке или покретне слике које подижу свест о опасностима неодговорног одлагања електронског отпада и промовишу одговорно понашање према планети. Креиране слике постављају се на школско веб-место и тиме се промовише стваралаштво ученика, које постаје доступно њиховим породицама и рођацима.

3. РАЗРЕД

Исходи:

- објасни својим речима због чега треба критички прићи садржајима који се налазе на интернету;
- објасни својим речима због чега је неопходно да дигиталне садржаје пронађене на интернету користимо на етички начин;
- наведе примере дигитализације у свакодневном животу током којих се стиче утисак да се дигитални уређај понаша интелигентно;
- објасни шта је дигитални углед и како се он изграђује;
- одабира дигиталне садржаје на основу PEGI ознаке у складу са својим узрастом;
- препозна дигитално насиље и реагује на одговарајући начин;
- направи лични план коришћења дигиталних уређаја уз помоћ наставника;
- означи начин комуникације путем интернета који највише одговара контексту у коме се комуникација дешава.

Садржаји:

- Претраживање интернета (прегледачи, претраживачи, кључне речи, информисаност о томе како су резултати претраге одабрани и ранжирани; критички однос према резултатима претраге).
- Етичко коришћење туђих дигиталних материјала.
- Коришћење технологије ван школе - примери дигитализације у свакодневном животу у чијој је основи вештачка интелигенција.
- Дигитални углед.
- Усклађеност дигиталних садржаја са узрастом корисника.
- Дигитално насиље.
- Примерена комуникација у дигиталном окружењу.
- Израда личног плана коришћења дигиталних уређаја.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за Информатику и рачунарство, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења.
- Препорука је да два ученика користе један рачунар како би се развило вршњачко учење, делила одговорност и развијао тимски рад.
- Добро би било да квалитетни радови ученика или колажни радови сачињени од више радова ученика из једног одељења буду промовисани на школском сајту.
- Ученици треба да уносе текст сараднички (док један куца, други ученик тихо диктира и смењују се након сваке откуцане реченице).
- Резултате добијене претрагом интернета никада не треба узимати здраво за готово. Наставник треба да предочи да садржајима са интернета морамо да приђемо критички. Објаснити да *критичко мишљење* није исто што и *критика*, већ да оно представља такав приступ информацијама који подразумева преиспитивање њихове тачности, порекла и сл.
- У основи потребе да критички прилазимо информацијама доступним на интернету стоји отвореност интернета – свако може да постави на светску мрежу што год да пожели. Овакв приступ носи извесне ризике, али доноси бројне предности које их далеко превазилазе – могућности за дељење знања, информација, приказе иновација и сл.

- На крају теме се треба осврнути на етичко понашање када су садржаји светске мреже у питању. Садржаји на интернету имају своје власнике. У том смислу, није дозвољено присвајати их. Уколико, за потребе наставе и учења, користимо материјале пронађене на интернету, у обавези смо да наведемо одакле смо их преузели. Такође, није дозвољено да остварујемо материјалну корист од туђих материјала преузетих са интернета осим уколико то није јасно назначено.

Наведене садржаје ученицима треба представити кроз хеуристички разговор, подстичући их да формирају одговарајуће вредносне судове и етичке ставове.

- Ученици треба да издвоје једну особу из свог окружења која има углед (нпр. позитиван или негативан) и да објасне шта је то углед и на основу чега су формирали позитивну или негативну слику о тој особи. Кроз дискусију са ученицима, извести закључак да се углед гради кроз односе са другима, комуникацију и да слика коју други имају о нама највећим делом зависи од нас самих, од тога како се понашамо и које информације о себи откривамо другима. Затим поставити ученицима питање на основу чега други креирају слику о нама у дигиталном окружењу и навести примере блиске искуству ученика.

- Указати на чињеницу да сваки корисник интернета има свој дигитални углед. Дигитални углед се гради на основу: садржаја наших порука (нпр. у Вајбер групи) и начина на који су написане, на основу фотографија и видео-записа које делимо, онога што „лајкујемо”, видео-игрица које играмо, група у које смо укључени, веб-сајтова које посећујемо итд.

- Дељењем информација на интернету, остављамо *дигиталне трагове* који се тешко могу обрисати. Оно што поделимо на интернету доступно је великом броју особа (познатих и непознатих) и једном када нешто поделимо губимо контролу над тим (неко може да то сачува и касније злоупотреби). Пре него што било шта (о себи или другима) поделимо или објавимо на интернету, веома је важно да застанемо и размислимо шта објављујемо, због чега, ко ће то моћи да види (вршњаци, родитељи, наставница), шта ће други мислити о нама, да ли тиме што објављујемо или шаљемо можемо некога да повредимо, како ће се осећати особе на које се то односи итд. О свом дигиталном угледу водимо рачуна тако што не објављујемо ништа у тренуцима када смо љути, бесни или тужни. Приликом коришћења интернета, веома је важно да водимо рачуна о свом дигиталном угледу, али и о дигиталном угледу других особа. Ученици треба да наведу примере особа са интернета које су њима блиске (нпр. јутјубере) и које имају позитиван/негативан дигитални углед. Наставник може да покаже ученицима кратак видео *Лепо понашање на интернету*: <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/crtani-filmovi/>, а такође може у оквиру неког другог предмета (нпр. Ликовног васпитања) да зада ученицима да креирају постер о лепом понашању на интернету.

- Поставити ученицима питање која је њихова омиљена видео-игра и зашто им је баш та игра омиљена. Такође их питати шта мисле, да ли је игра намењена деци њиховог узраста и зашто јесте или није. Пронаћи игру, односно њен опис на интернету и ПЕГИ ознаку (енгл. Pan-European Game Information) и уколико има могућности поделити је са ученицима (помоћу пројектора или паметне табле). Више информација о ПЕГИ систему може се пронаћи на званичној ПЕГИ веб-страници (<https://pegi.info/>), у публикацији Деца у дигиталном добу (<http://ucpd.rs/dokumenti/vodic--deca-u-digitalnom-dobu.pdf>) или у Дигиталном водичу (<https://digitalni-vodic.ucpd.rs/igranje-video-igara-gejming/>). Скренути пажњу ученицима на ПЕГИ ознаку и њено значење (повлачи паралелу са узрасним ознакама којима се обележава телевизијски програм, које су вероватно ближе деци). Ова ознака нам говори ком је узрасту видео-игра намењена, односно указује на њен садржај. У оквиру ПЕГИ система постоји више ознака: ПЕГИ 3, ПЕГИ 7, ПЕГИ 12, ПЕГИ 16, ПЕГИ 18.

Садржаји са ознаком ПЕГИ 3 намењени су свим узрастима. Видео-игра са овом ознаком не би требало да садржи било какве звукове или слике које могу уплашити млађу децу, као ни ружне речи. Прихватљиво је веома благо насиље у комичном контексту. Ипак, важно је указати на чињеницу да се и међу видео-играма које имају ознаку ПЕГИ 3, нажалост, могу пронаћи и оне које због свог садржаја, нису примерене деци. Чак и када је видео-игра узрасно примерена детету по питању садржаја, то не значи да оно не може бити изложено неким ризицима током играња. Велики број игара, чак и са ознаком ПЕГИ 3 садржи огласе и могућност трошења новца унутар игре (нпр. прелазак на виши ниво, додатне могућности). Уколико ученици сретну такве игре потребно је да обавесте одрасле у породици и да знају да имају могућност да то пријаве (нпр. ако је игра преузета из Гугл продавнице, на следећој веб-страници: https://support.google.com/googleplay/contact/rap_family). Видео-игре са ПЕГИ ознаком 12, 16 и 18 нису примерене ученицима 3. разреда основне школе, зато што могу да садрже разне штетне садржаје: ружне речи, насиље, узнемирујуће звуке, злоупотребу штетних супстанци (дуван, алкохол итд.). Уколико има могућности, пожељно је заједно са ученицима потражити образовне видео-игре које су примерене њиховом узрасту (са одговарајућом ПЕГИ ознаком), нпр. за подстицање развоја алгоритамског мишљења или решавања проблема, вежбање математике итд.

- На почетку ученици треба да наведу примере када је неко од њихових вршњака (или они сами) био насилан према другоме (нпр. у школском дворишту, учионици, на излету). Кроз дискусију са ученицима издвојити кључну карактеристику насилног понашања: постоји **намера** да се друга особа повреди, понизи, наљути, растужи. Дигитални уређаји (рачунари, мобилни телефони итд.) пружају нам бројне могућности (неке од њих ученици су већ искусили), међутим, понекад деца и одрасли користе ове уређаје како би вређали и узнемиравали друге. Некада се то ради непромишљено, из забаве, а некада постоји намера да се други повреде. О дигиталном насиљу говоримо када неко намерно шаље ружне, претеће и узнемирујуће поруке, објављује нетачне информације о другима, срамоти друге у групи, исмева, „искључује” некога из групе или га игнорише, „блокира”, негативно коментарише (нпр. туђе фотографије или видео-снимке) и/или подстиче друге да то раде, подстиче друге да ураде нешто што је за њих лоше, уцењује, креира и објављује туђе фотографије на интернету без дозволе особе која је на фотографији, крије се иза лажних имена/надимака, односно претвара се да је неко други итд. Питати ученике да ли су чули за неки пример дигиталног насиља или насиља на интернету. По чему се разликују насиље уживо и дигитално насиље? Веома је важно да ученици разумеју зашто последице дигиталног насиља могу бити чак и озбиљније од последица насиља које се дешава уживо, у интеракцији лицем-у-лице. Требало би им указати на неколико специфичности дигиталног насиља које произилазе из самих карактеристика дигиталне технологије: да се може вршити у било које време и са било ког места, да не можемо увек утврдити ко је особа која нас узнемирава, у дигитално насиље укључен је велики број особа и информације се тешко бришу, а лако шире. Пожељно је да се ученицима прикаже краћи филм у коме се демонстрира дигитално насиље (уколико то није могуће, може само да опише неки пример дигиталног насиља) и да се заједно са њима продискутује и размотре начини реаговања у оваквим ситуацијама. Уколико су они сами или неко од њихових вршњака искусили нешто од горе наведеног, неопходно је да о томе обавесте одрасле особе у које имају поверења (родитеље и наставнике, школског психолога или педагога). Узнемирујуће поруке не би требало брисати или прикривати од блиских особа. Указати им да на ружне поруке никада не треба одговарати, као и да на насиље не треба узвраћати насиљем.

- Посебну пажњу посветити времену током кога ученици користе дигиталне уређаје којима имају приступ. Како многа истраживања показују да деца овог узраста проводе превише времена на интернету и уз мобилне телефоне, уколико су им доступни, указати на значај креирања личног плана коришћења доступних дигиталних уређаја.
- Активност прављења личног плана најбоље је организовати као рад у мањим групама. Ученицима дати нацртану временску линију која представља један дан од 24 сата и задатак да распореде своје обавезе током тог дана. За ову активност предвидети око 15 минута. Анализирати са ученицима планове које су направили, коментарисати и посебно истицати превиђено време за коришћење дигиталних уређаја.
- Наставник треба да промовише писање порука у складу са правописним правилима и језичким нормама без обзира на платформу у оквиру које се комуникација реализује. Јер, особа која је писмена никада неће пристати да у писаној комуникацији делује неписмено. Такође, наставник треба да упозори ученике да не користе друштвене мреже попут Фејсбука или Инстаграма зато што оне нису безбедна средина за особе млађе од 15 година.

4. РАЗРЕД

Исходи:

- активно учествује у наставном пројекту чији продукт представља граматички коректан текстуални документ намењен познатој публици који садржи слике са текстуалним објашњењима и информације које су пронађене на интернету;
- активно учествује у наставном пројекту којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета;
- сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности из свог задужења.

Садржаји:

- Пројектни задатак који подразумева: претраживање интернета (пробрани елементи напредне претраге).
- Припрема и организација школског догађаја за ученике млађих разреда којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за информатику, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења.
- Пројектни задатак од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација; способност решавања проблема; самостално учење; рад у групи, сарадњу; критички однос према властитом и туђем раду; доношење одлука; аргументовање; усвајање другачијих, нових начина рада; планирање; поштовање рокова и преузимање одговорности.
- Циљ рада на пројектним задацима је да ученици у пару или мањој (хетерогеној) групи креирају дигитални текстуални документ у коме ће на технички и језички адекватан начин приказати податке о одређеној теми до којих су дошли на основу претраге на интернету.

Пожељно је да избор тема пројектних задатака буде такав да рад на њима у што већој мери представља уједно и ситуацију за учење о некој теми из другог предмета.

- Један од важних исхода реализације пројекта јесте оспособљавање ученика да добијене продукте учине видљивим и представе их другима. Бројни су начини да се то постигне (представе, изложбе, кратки филм, текст у новинама, наступ на локалној телевизији, представљање за родитеље...), али у овом случају циљна група су ученици млађих разреда школе.

- Ученици настављају пројектни приступ настави и учењу припремајући и организујући школски догађај за ученике млађих разреда којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета.

- По завршетку рада на изради докумената, ученици у сарадњи са наставником организују сусрет са млађим ђацима на коме им представљају резултате свог рада.

- Наставник обезбеђује да се материјали које су ученици креирали и представили нађу на школском веб-сајту. Постављени материјали треба да буду слободни за преузимање и коришћење.

ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО

5. РАЗРЕД

Исходи:

- наведе примену информатике и рачунарства у савременом животу;
- правилно користи ИКТ уређаје;
- реагује исправно када дође у потенцијално небезбедну ситуацију у коришћењу ИКТ уређаја;
- доводи у везу значај правилног одлагања дигиталног отпада и заштиту животне средине;
- разликује безбедно од небезбедног, пожељно од непожељног понашања на Интернету;
- реагује исправно када дођу у контакт са непримереним садржајем или са непознатим особама путем Интернета;
- приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај;
- информацијама на интернету приступи критички;
- спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету;
- разуме значај ауторских права;
- препознаје ризик зависности од технологије и доводи га у везу са својим здрављем;
- рационално управља временом које проводи у раду са технологијом и на Интернету;
- сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен;
- поставља резултат свог рада на Интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника.

Садржаји:

- Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин.
- Правила безбедног рада на Интернету.
- Претраживање Интернета, одабир резултата и преузимање садржаја.

- Заштита приватности личних података.
- Заштита здравља, ризик зависности од технологије и управљање временом.
- Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења.
- Израда пројектног задатка у групи у корелацији са другим предметима.
- Представљање резултата пројектног задатка.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност, односно да се кроз дискусију са ученицима одаберу најадекватнији алати, концепти и стратегије за реализацију одређених активности.
- У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, истрајност, аналитичност, самосталност у раду и спремност на сарадњу.
- На интернету се могу се наћи примери добре праксе који се, уз прилагођавање условима рада и поштовањем ауторских права, могу користити.
- При реализацији тематске целине Дигитална писменост појаснити ученицима шта значи коришћење ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин, и нагласити да то није обавеза само ИТ стручњака већ свих корисника. Демонстрирати функције антивирусног програма и заштитног зида. Анализирати са ученицима од каквог су материјала направљени ИКТ уређаји, да ли се такви материјали могу рециклирати и на које све начине се могу одлагати дигитални уређаји који нису у употреби, у циљу заштите животне средине.
- Проверити са ученицима њихова досадашња искуства у коришћењу веб-прегледача (читача, браузера). Разговарати о сајтовима претраживачима и начинима претраге, увести појмове аутор и ауторска права и навести основне лиценце. Претрагу интернета и одабир релевантних страница из приказаних резултата претраге. (Како проналасимо, бирамо и преузимамо информације? Како стварамо (онлајн апликације)? Како размењујемо информације и сарађујемо на интернету?).
- На унапред припремљеном скупу веб-страница кроз дискусију о процени информација пронађених на интернету (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика.
- Упознати ученике са правилима понашања на интернету (енг. *Netiquette*). За утврђивање и појашњавање ове теме, организовати квизове и радионице (на теме безбедно – небезбедно, пожељно – непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбедних ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет постане сигурнији за децу, и сл.
- У корелацији са другим предметима (физичко и здравствено васпитање) велику пажњу посветити томе како уређаји које свакодневно користе (рачунар, телефон, таблет...) могу лоше да утичу на њихово здравље при чему их треба водити ка ситуацијама на које их родитељи свакодневно подсећају (лоше држање, дуго гледање у екран,.....). Посебну пажњу посветити развоју свести код ученика о времену у току дана, утрошеном на рад са технологијом и могућим развојем зависности од технологије.
- Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске целине и са добро испланираним активностима, може

се очекивати да ученици успешно израде и представе решење пројектног задатка. Акцент је на подстицању иницијатива и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

- Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

– *израда интервју-а или чланака* (на теме: занимљивости из света спорта, уметности, науке, ...);

– *израда упутства или туторијала* (типа: „како да подесите”, „како да измените”, „како да решите овај задатак”, „како да користите програм ...”);

– *израда правила понашања* (на теме: у спортској сали, у кабинету..., за безбеднији рад на интернету, за креирање сигурне лозинке, заштите рачунара од злонамерних програма, заштите здравља...).

- Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове постављају на пано у кабинету информатике и рачунарства...

6. РАЗРЕД

Исходи:

- одговорно и правилно користи ИКТ уређаје у мрежном окружењу;
- примењује поступке и правила за безбедно понашање и представљање на мрежи;
- приступа Интернету, самостално претражује, проналази и процењује информације и преузима их на свој уређај поштујући ауторска права;
- објасни поступак заштите дигиталног производа/садржаја одговарајућом СС лиценцом;
- сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала, представљању пројектних резултата и закључака;
- користи могућности које пружају рачунарске мреже у сфери комуникације и сарадње;
- креира, објављује и представља дигиталне садржаје користећи расположиве алате;
- вреднује процес и резултате пројектних активности.

Садржаји:

- Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин у мрежном окружењу.
- Правила безбедног рада на Интернету.
- Претраживање Интернета, одабир резултата и преузимање садржаја.
- Заштита приватности личних података и ауторских права.
- Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења.
- Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима.
- Вредновање резултата пројектног задатка.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и

понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

- Подсетити ученике на правила коришћења ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин, сада у мрежном окружењу.

- Нагласити значај дигиталног трага који посетилац оставља приликом посете неком сајту. Напредне технике претраге у изабраном претраживачу представити на унапред припремљеном скупу веб-страница (претрага према веб адреси сајта), кроз дискусију и практичан рад на вредновању интернет извора (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика.

- Код преузимања било ког садржаја са интернета важно је подсетити ученике на поступке преузимања и чувања на жељеној локацији, као и на етичка и правна питања приступа садржајима (лиценце), заштите од нежељених програма, као и на правила понашања на интернету (енг. netiquette).

- Подсетити ученике на значај поштовања ауторских права и сврху СС (Creative Commons) лиценци. Представити начин лиценцирања сопственог ауторског дела комбинацијом расположивих симбола, на адреси <https://creativecommons.org/share-your-work/>.

- Нагласити да се приликом посете сајтовима, као и приликом преузимања садржаја, дигитални уређај који користимо је изложен процедурама којима се прикупљају подаци за које корисник не зна у коју ће сврху бити употребљени (IP адреса, локација), а уређај може бити изложен дејству нежељених програма (вируси, шпијунски програми). У ту сврху је потребно применити расположиве мере заштите.

- Посебну пажњу посветити питањима дигиталног насиља (приликом обраде или кроз пројектни задатак пожељно је спровести са ученицима истраживање на тему дигиталног насиља, применом онлајн упитника, радионица или квиза, какви се могу наћи, на пример, на адреси <http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-prevenciju-nasilja/>, у приручнику Дигитално насиље – превенција и реаговање). Набројати и описати најчешће видове дигиталног насиља (како се дигитални уређаји и сервиси користе као оруђа дигиталног насиља: социјалне мреже, СМС и телефонски позиви, сликовне поруке и видео материјали и др.), како препознати облике дигиталног насиља, посебно вршњачког насиља. Дискутовати ситуације када се неко насиље врши у стварном свету и преноси у дигитални свет, који су најчешћи примери, како исправно реаговати у конкретним ситуацијама, коме се обратити, које поступке је могуће примењивати и која правила понашања установити за безбедно представљање на мрежи. Упознати ученике са неким од начина за препознавање и пријаву дигиталног насиља: СОС телефон и онлајн форма за пријаву насиља, као и сајтови који су посвећени пројектима владе у борби против дигиталног насиља.

- За утврђивање и појашњавање ове теме организовати квизове или радионице (на теме безбедно-небезбедно, пожељно-непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбедних ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената или мултимедијалних презентација на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет постане сигурнији за децу, и сл. Кроз креирање ових докумената увежбавати сараднички рад и коришћење бесплатних онлајн платформи.

- Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске целине и са добро испланираним активностима може

се очекивати да ученици успешно израде и представе решење пројектног задатка. Акцент је на подстицању иницијативе и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

- Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

– израда упутства или туторијала са табеларним представљањем података

– израда упитника на тему дигиталног насиља

- Спровести са ученицима истраживање на тему дигиталног насиља, а резултате спроведеног истраживања користити приликом представљања пројектног задатка (пожељно је да наставник користи онлајн упитник приликом прикупљања података, за које би ученици приредили питања). Ученици се могу поделити у групе сходно фази истраживања: група која осмишљава питања, група која анализира прикупљене податке, представља резултате истраживања и група која израђује упутства заштите од дигиталног насиља.

- Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове постављају на пано у кабинету информатике и рачунарства...

- Проблемска настава поставља пред ученике стварни проблем из живота који треба истражити и за који треба предложити могућа решења. Све врсте реалних животних проблема могу бити повод за проблемску наставу. Пронађена решења се могу тестирати и о њима се може расправљати.

- Могуће теме наставног пројекта:

– како да убедимо тинејџере да се здраво хране? (израда програма који нпр. нуди намирнице различитих група и, на основу одабраних, рачуна калоријску вредност...);

– шта можемо да учинимо са школским отпадом? (израда програма који прорачунава нпр. зараду од продаје секундарних сировина...)

– како би могли да редизајнирамо учионицу па да услови за учење буду бољи? (израда програма који прорачунава нпр. цене кречења различитим врстама материјала или цене различитог школског мобилијара...);

– како да производимо здраву ужину за дефинисани буџет? (израда програма који прорачунава нпр. укупну цену успостављања пластеника са различитим биљним културама).

7. РАЗРЕД

Исходи:

- обавља електронску комуникацију на сигуран, етички одговоран и безбедан начин водећи рачуна о приватности;

- препозна непримерени садржај, нежељене контакте и адекватно се заштити;

- сараднички креира и дели документе у облаку водећи рачуна о одговарајућим нивоима приступа;

- сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка:

- креира, уређује и структурира дигиталне садржаје који комбинују текст, слике, линкове, табеле и анимације;

- креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка;
- поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.

Садржаји:

- Електронска пошта (контакти, безбедност, нежељена пошта).
- Рад на дељеним документима (текстуалним документима / презентацијама / упитницима...) у облаку.
- Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења.
- Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима.
- Вредновање резултата пројектног задатка.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.
- При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке.
- Посебну пажњу посветити правилима која важе у писаној електронској комуникацији а која подстичу стицање добрих навика код ученика, као што су: правилна примена традиционалног и дигиталног правописа и форми које важе у писаној комуникацији, подсетити на правила нетикеције у писаној електронској комуникацији (на пример да не треба писати све великим словима, да не треба прослеђивати примљену поруку без дозволе аутора, да треба водити рачуна о величини и броју прилога које шаљемо и сл.), на важност заштите личних података и контаката, питања безбедности, начинима заштите од нежељене поште и уобичајених поступака које треба применити у те сврхе.
- Приликом представљања концепта приступа дељеним садржајима по нивоима (уређивање, преглед и коментарисање) указати на важност поштовања правила безбедности, заштите података и ауторских права, која чланови групе треба да усвоје током рада на заједничком документу.
- Посебну пажњу посветити развоју међупредметних компетенција, подстицању иницијативе и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика.
- При представљању фаза пројекта (на начин већ описан у претходним разредима) понудити ученицима пројектне задатке који се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. Циљ пројектног задатка је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.
- Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:
  - *Објаснићу ти* (Истраживање потреба вршњака када је вршњачко учење у питању (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, израда видео-упутстава којима се демонстрира решавање задатака (математика, физика, хемија),

објашњавају научни принципи, представљају уметнички правци (књижевност, музика, сликарство, дизајн) демонстрира правилно извођење вежби (колут, шпага, трокорак...), појашњава програмирање у текстуалном програмском језику, описују поступци рада у изабраним апликацијама...; Постављање креираних видео-упутстава на youtube канал школе, обезбеђивање видљивости на школском сајту и промоција урађеног као аутентичног дидактичког средства намењеног свим ученицима школе);

– *Школа је наша* (Истраживање потреба вршњака када је школски живот у питању – шта нам недостаје: ученички клуб за вршњачко учење, секција, интерно такмичење... (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, сараднички рад на дефинисању циља недостајуће школске активности, дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности, креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе);

– *Музеј који недостаје* (Школа је део шире друштвене заједнице и као таква може да допринесе њеној научно-културној сцени. Сараднички рад на дефинисању циља пројекта; Испитивање потреба ученика и мештана (онлајн анкета објављена на сајту школе и сајту локалне самоуправе; Анализа резултата анкете; Дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности (ученици описују активности детаљно – ако је тема хемија наводе научнике, научне концепте...), креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Израда графичког рекламног материјала; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе; Комуникација са локалном заједницом у циљу заједничке промоције школе као научно-културног чворишта);

– *Зато што смо одговорни* (Истраживање о ставовима вршњака када је квалитет живота у локалној средини у питању (онлајн упитник о еколошким, културним, образовним потребама), анализа резултата и одабир проблема који вршњаци најчешће наводе; Сараднички рад на изради предлога решења одабраног проблема, дефинисање плана акције; Представљање плана акције на нивоу школа (израђена мултимедијална презентација, постер и лого) и одабир особа (ученика и наставника) које ће бити задужене за његово спровођење; Представљање плана акције на нивоу локалне заједнице (комуникација путем електронске поште са јединицом локалне самоуправе, домом културе...); Спровођење акције.

- Дobar пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. који су настали сарадничким радом у облаку.

- Проблемска настава поставља пред ученике стварни проблем из живота који треба истражити и за који треба предложити могућа решења. Све врсте реалних животних проблема могу бити повод за проблемску наставу. Пронађена решења се могу тестирати и о њима се може расправљати.

- Могуће теме наставног пројекта:

– *Да ли живим здраво?* (Истраживање концепта „здрав начин живота”, утврђивање у којој мери лични начин живота ученика одговара овом концепту на основу података добијених програмирањем физичког уређаја да врши функцију бројача корака, креирањем програма за израчунавање индекса телесне масе...);

– *Дигитална башта* (Истраживање услова за узгој зачинског биља у затвореном простору, креирање дигитализоване баште – програмирање физичког уређаја да мери влажност

земљишта и сигнализира да ли је заливање потребно или програмирање физичког уређаја да, на основу очитане влажности земљишта, покрене мотор који омогућава аутоматско заливање; програмирање физичког уређаја да мери ниво осветљености места на коме се башта налази и сигнализира да башту треба поставити на друго место...);

– *Бицикл са сигнализацијом* (Истраживање концепта „безбедност у саобраћају” у контексту визуелне сигнализације, програмирање физичког уређаја да симулира рад мигаваца и других визуелних обележја бицикла);

– *Интерактивни албум* (израда програма у виду албума са: делима познатог уметника, архитектуре једне епохе, седам чуда Античког света... које се након клика увеличавају, неко време остају увећане а затим смањују на своје почетне димензије);

8. РАЗРЕД

Исходи:

- приступи дељеном документу, коментарише и врши измене унутар дељеног документа;
- наведе потенцијалне ризике дељења личних података путем интернета, поготову личних података деце;
- повеже ризик на интернету и кршења права деце;
- објасни појам „отворени подаци”;
- објасни појам вештачке интелигенције својим речима;
- наведе примере коришћења вештачке интелигенције у свакодневном животу;
- објасни утицај вештачке интелигенције на живот човека;
- сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка;
- сараднички осмисли и спроведе фазе пројектног задатка;
- самовреднује своју улогу у оквиру пројектног задатка/тима;
- креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка;
- поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.

Садржаји:

- Заштита личних података.
- Права детета у дигиталном добу.
- Отворени подаци.
- Појам и примена вештачке интелигенције
- Садашњост и будућност вештачке интелигенције – етичка питања
- Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

- Отворити наставну тему разговором са ученицима чији је циљ да осигура њихово разумевање природе личних података и начина на које се они деле и злоупотребљавају у дигиталном окружењу. Право на заштиту личних података и приватности јесте једно од основних људских права које је, наглим развојем дигиталне технологије и интернета, озбиљно доведено у питање. У ери великих података, лични подаци третирају се као „нова нафта”. Наставник треба да упозна ученике како се користе подаци које о корисницима интернета, њиховим активностима и понашању, прикупљају претраживачи интернет страница, саме интернет странице и друштвене мреже. Посебну пажњу треба посветити креирању личног профила ученика на интернету, било да је у питању играње видео-игара, друштвене мреже или веб-сајтови за учење.

- Наставник треба да упозна ученике и са правима детета прописаним Конвенцијом о правима детета и појасни да се она односе и на дигитално окружење. Уместо питања *да ли права детета важе и у дигиталном свету*, стручњаци су покренули друго питање: *како осигурати пуно поштовање права детета у дигиталном свету*. С обзиром на то да је Конвенција о правима детета најважнији међународни документ којим се штите права детета, наставник посебно треба да упозна ученике са чл. 2, 16, 17, 19, 34 и 35. Конвенције, стављајући их у контекст ризика и кршења права деце на интернету (изложеност дигиталном насиљу; говор мржње, стереотипу, предрасуде; изложеност непримереним садржајима; злоупотреба личних података и идентитета).

- Наставник треба да подстакне ученике да идентификују начине на које одрасли својим понашањем у дигиталном окружењу крше право детета на приватност, као и да им помогне да разумеју улогу одраслих (родитеља, наставника, креатора интернет садржаја и јавних политика) у заштити њихових права у дигиталном окружењу. Препознавање узрасних ограничења за коришћење различитих сервиса на интернету такође је од виталног значаја за осигурање безбедности ученика у дигиталном простору.

- Предочава ученицима везу између грађанских права и обраде података, као и да Република Србија има институцију Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности.

- Представити примере примене вештачке интелигенције у свакодневном животу. Приликом реализације ове теме препоручује се подела ученика у групе, ради истраживачког рада, током којег ће се детаљније упознати са неком од наведених примена.

- Наставник дефинише неколико тема пројектних задатака које погодују развијању међупредметних компетенција, подстичу иницијативу и креативност, функционализују раније стечена знања, као и формирање вредносних ставова ученика.

- Циљ наставника је да, током реализације пројектних задатака, креира образовно окружење које погодује развијању и неговању: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

- Примери тема за пројектне задатке су:

– *Сврха и начини на које се користи дигитална технологија у мојој школи*. Ученици састављају листу релевантних питања, креирају онлајн упитник, прикупљају и обрађују податке које, затим приказују у форми инфографике.

– *Шта желимо – будућа занимања*. Ученици бирају најмање три образовна профила средње школе коју би желели да упишу и за сваки је потребно да пронађу податак о минималном потребном броју бодова за упис прошле године (<http://www.upis.mpn.gov.rs/>). Податке агрегирају у дељеној табели са дозволом за унос измена. Дељена табела може да садржи: презиме и име ученика осмог разреда, одељење, шифру првог профила, минимум

бодова за први профил, шифру другог профила, минимум бодова за други профил, шифру трећег профила и минимум бодова за трећи профил. Више ученика заједнички обрађује исту дељену табелу коришћењем одговарајућег софтвера „у облаку”. Наставник приказује поступак преузимања већ креиране табеле офлајн уз објашњење како се таква табела може прилагодити и допунити онлајн, обликовати уз употребу одговарајућих алата. На основу података из табеле, ученици креирају одговарајући инфографик.

– *Завршни испит: моја школа и школе из окружења.* На интернету, ученици проналазе податке који се односе на постигнућа на завршном испиту – просечан број бодова са сва три теста, просечан број бодова на основу успеха; пореде постигнућа на завршном испиту са бодовима на основу успеха; утврђују праведност оцењивања у школама; пореде школе, приказују закључке у форми инфографика.

– *Анализа прошлогодишњих пројеката.* Резултате прошлогодишњих пројеката ученици могу да обраде по месецима, а затим и да утврде чињенице попут просечног броја посетилаца, прегледа видео-туторијала...

– *Популарни филмови и музика.* Ученици на интернету проналазе отворене податке о филмовима или музици, врше анализе тих података и изводе интересантне закључке (на пример, проналази најпопуларније глумце или редитеље који су највише експериментисали тиме што су снимали и веома популарне и веома непопуларне филмове).

– *Анализа саобраћајних несрећа.* На основу отворених података о саобраћајним незгодама ученици доносе закључке о ризичном понашању у саобраћају.

– *Занимљиве статистике у НБА.* На интернету, ученици проналазе податке о учинку појединих кошаркаша и покушавају да о њима прикупе интересантне статистике, на пример, да пронађе себичне играче који су имали највећи проценат утакмица са трипл-дабл учинком у којима је њихов тим изгубио, а затим добијене резултате приказују у форми инфографика.

ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА

5 разред

Исходи

- самостално представља пројектну идеју, поступак израде и решење/производ
- показује иницијативу и јасну оријентацију ка остваривању циљева и постизању успеха
- планира активности које доводе до остваривања циљева укључујући оквирну процену трошкова
- активно учествује у раду пара или мале групе у складу са улогом и показује поштовање према сарадницима
- пружи помоћ у раду другим ученицима
- процењује остварен резултат и развија предлог унапређења

Препорука је да се пројекти реализују у паровима или малим групама.

Наставник упознаје ученике са правилима рада у групи, поделом посла и одговорностима, са динамиком и роковима за реализацију пројектних активности. Ученици се сами опредељују за одређену активност у оквиру групе. Пружа им се могућност да реализују своју идеју која је у складу са њиховим интересовањима и способностима при чему се постиже потпуна диференцијација и индивидуализација наставе. Ученици самостално истражују информације за пројектни задатак користећи информационо-комуникационе технологије, налазе решење, формирају идеју, израђују техничку документацију, планирају и реализују сопствени производ. Идентификација и избор материјала и алата за реализацију пројекта врше се уз подршку наставника. У том процесу, ученици усвајају и примењују знања, развијају вештине, ставове, одговорност и самосталност. Препорука је да се користе материјали и технологије које су ученици упознали у претходној области. Ученици самостално врше мерење и обележавање. Обрада материјала може се вршити индивидуално али је препорука да ученици раде у пару, чиме развијају способност сарадње и социјалних вештина. По завршетку, ученици самостално представљају производ/модел, усмено образлажући ток реализације, процењујући оствареност резултата и предлог унапређења. Тежиште оваквог рада није на квалитету коначног продукта већ на процесу који има своје кораке и на сарадничким односима у раду у групи. Наставник је ту пажљиви посматрач, помагач када је то потребно, давалац повратне информације и неко ко охрабрује. Ученицима јасно треба указати да се и на неуспелим продукцима може много научити ако се схвати где су грешке направљене. Дискутовати са ученицима и о цени понуђених решења. Нагласити важност доброг планирања буџета потребног за његову реализацију као и негативних последица лоших прорачуна. На тај начин ученике полако оспособљавати да размишљају предузетнички и развијати им основне компетенције везане за финансијску писменост.

6. разред

Исходи

- учествује у успостављању критеријума за вредновање, процењује свој рад и рад других и предлаже унапређења постојеће макете/модела...

Реализацијом својих пројеката откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, сазнавајући примену природних законитости у пракси. На тај начин ученици формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Уочавају како техника утиче позитивно на околину, а како се, понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење и развијање еколошке свести. У пројекат се може укључити и више ученика уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. Ученици учествују у успостављању критеријума за вредновање.

7. разред

Исходи

- самостално/тимски истражи и реши задати проблем у оквиру пројекта;
- тимски представи идеју, поступак израде и производ;
- процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.).

У пројекат се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. У сврху боље координације чланова тима треба упутити ученике на употребу електронске кореспонденције са циљем унапређења

рада на реализацији пројекта. По завршетку радова треба организовати представљање идеје од које се пошло, поступака израде и готовог производа. У овој етапи се врши и процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.).

8. разред

Исходи

- самостално/тимски истражује и осмишљава пројекат;

С обзиром да је програм модуларног типа оставља се могућност да ученици изразе своје личне афинитете, способности, интересовања како би се определили за неке од понуђених могућности: израда модела електричних машина и уређаја, аутоматских система, робота, електронских склопова и модела који користе обновљиве изворе енергије. Садржаје треба реализовати кроз ученичке пројекте. У пројект се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. Када је пројекат реализован, ученици представљају резултате до којих су дошли. При томе треба омогућити да се самопроценом сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума развије размена ставова и мишљења. Да би унапредили процес рада на пројекту, треба подстицати употребу електронске кореспонденције.

ГЕОГРАФИЈА

Циљ учења предмета Географија

Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.

Пети разред

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем онога што учи са оним што је већ учио из других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Праћење напредовања ученика је у функцији развоја ученика у достизању исхода. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на то ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра

прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабрити да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Шести разред

Исход

- анализира различита обележја светског становништва и развија свест о солидарности између припадника различитих социјалних, етничких и културних група;

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

Кроз све теме друштвене географије које изучавају у шестом разреду, самостално, у паровима или у групама, ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографске грађе и средстава ИКТ-а (интернет извори, презентације: Power Point, Prezi, Edmodo, Kahoot квизове, и др.) обрађивати појединачне државе Европе (нпр. природни прираштај, миграције, велики градови, рударство, пољопривреда Русије, Немачке, Словеније, итд.). До краја школске године, ученици ће имати детаљан преглед друштвених одлика по одабраним државама, а онда ће добијене материјале удруживати како би добили регионално-географске приказе.

Кроз обраду садржаја о структурама становништва ученицима се указује на различитости социјалних, етничких и културних група што је важан корак у подстицању толеранције и солидарности.

Предлог пројектног задатка за ученике: *Израда постера о одређеним демографским карактеристика становништва Србије, Европе и света*. Ученици у паровима израђују постере на којима су приказане одређене демографске карактеристике (нпр. области високе и ниске густине насељености, простори или државе са порастом и падом броја становника, простори са позитивним и негативним природним прираштајем, имиграциони и емиграциони простори), односно структурна обележја (најбројнији народи света, распоред језика, распоред светских религија, распоред раса на Земљи). За поједине задатке се могу користити неме карте, на којима се могу издвојити методом боја карактеристични простори и државе. Ако постоје техничке могућности, ученици могу припремити и Power Point презентацију. На тај начин ученици ће бити у стању да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним демографским питањима и проблемима савременог света и Србије.

1. предлог пројектног задатка: *Проучимо насеље*

Ученици раде у групама, а свакој групи се задаје по једно насеље из Србије или света. Задатак групе је да открије и објасни: положај насеља, његову величину, значај, функције, изглед (физиономију простора), начин живота, као и ком типу припада.

2. предлог пројектног задатка: *Пресељавање из села у град*

Ученици раде у групама (на часу или као домаћи задатак), тако да свака група тражи одговоре на по једно питање:

1. група: Који су узроци ових миграција?
2. Које су последице ових миграција у селу?
3. Које су последице овог процеса у граду?
4. Какве су структуре становништва које учествују (старосно-полне, образовне, економске и сл.)?
5. Какве су функције села, а какве града?
6. Какав је начин живота у селу и у граду?

Радећи овај задатак, ученици примењују знања о узрочно-последичним везама у процесу миграција становништва из села у градове, а тиме уче и о законитостима процеса урбанизације и депопулације села.

Предлог пројектног задатка: Применом групног облика рада ученици уз помоћ наставника могу да прикажу како се збрињава комунални отпад у њиховој средини, да ли је реч о санитарној депонији или о сметлишту, где се она налази, ко и како живи на њеном ободу, да ли је то (еколошки) прихватљив начин решавања проблема отпада и како се он исправно решава (на неком примеру у Европи).

Будући да су ученици још на почетку школске године добили задатак да самостално, у пару или групама обрађују друштвено-географске појаве и процесе, крај школске године, односно време када се обрађује наставна тема *Географија Европе* је право време када ће они да презентују резултате свога рада (нпр. у виду реферата, мини енциклопедијских чланака, тематских атласа, статистичких / табеларних приказа, фото-албума, постер презентација, видео-клипова са својих путовања,...).

Седми разред

Исход

- објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност;

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

Важно је искористити велике могућности које географија као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања... У циљу подстицања толеранције и солидарности код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.

Осми разред

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

У циљу подстицања толеранције код ученика, указати на постајање различитих етничких и културних група у пограничним територијама Србије.

Садржаји везани за овај исход (*израђује и анализира графичке приказе структура становништва*) могу се реализовати применом различитих облика рада (индивидуални, рад у пару, рад у групи) и своју пуну примену проналазе у изради истраживачких пројеката... Ова тематика је интересантна за организацију дебата и дискусија, трибина и радионица које би могле да се организују у сарадњи са експертима из локалне заједнице (лекари, социјални радници, психолози, демографи, запослени у јединицама локалне самоуправе задужени за социјална питања, итд.).

Након припреме и реализације пројектне наставе ученици ће бити у стању да уоче значај сарадње у тиму за остваривање заједничких циљева, али и да процене сопствена постигнућа.

БИОЛОГИЈА

5. разред

Исходи

- направи разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу
- предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликти на ненасиљан начин

Садржаји

Пројекат очувања природе у мом крају.

Дивље животиње као кућни љубимци – да или не.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода биологије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: ...

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;

- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик стиче нове вредности јер наставник поставља другачије захтеве.

...

Акцент наставе биологије у петом разреду је на разумевању концепта разноврсности живог света и његовог значаја за природу и човека, значаја процеса који карактеришу живот и односа који се успостављају у природи. То би требало да буде добра основа за даље учење биологије и осталих предмета из природне групе и развој научног и критичког приступа биолошким феноменима.

Област: Порекло и разноврсност живог света

...

Препорука је да ученици овог узраста све задатке обављају у пару, чиме развијају способности сарадње и ненасилне комуникације, а наставник може да оствари много бољи увид у активности ученика.

...

Часови утврђивања и часови вежбања могу се искористити за радионичарски рад описивања и цртања животних форми на карактеристичним примерима.

...

Област: Наслеђивање и еволуција

Исходи ове области доприносе промени концептуалне основе учења биологије јер уводе филогенетско-еволутивни приступ који повезује све области знања у биологији. Такође, савремена сазнања из области наслеђивања и еволуције (генетика, молекуларна биологија, биотехнологија, медицина) су већ део опште (медијске) културе, што ове садржаје чини неопходним у свакодневном животу.

...

Закључци о наслеђивању, утицају фактора животне средине и индивидуалној варијабилности могу бити генерализовани и повезани са питањима из свакодневног живота. На овај начин се постиже разумевање различитости између људи са акцентом на то да је свака особа јединствена и непоновљива (чиме се доприноси фундаменталној изградњи осећања прихватања и толеранције јер сви смо међусобно различити).

...

Област: Живот у екосистему

Исходи у овој области омогућавају да се жива бића проучавају у амбијенту у којем реално живе и да се код ученика развија осећање одговорности за заштиту природе и биолошке разноврсности, као и свест о властитом положају у природи и потреби одрживог развоја.

Препорука је да се часови намењени реализацији исхода из ове области изводе што чешће ван учионице у природном окружењу (школском дворишту или на неком другом терену), где би ђаци самостално или у групама проучавали жива бића, прикупљали податке, осмишљавали и реализовали еколошке пројекте. Пројекте могу да осмисле на почетку школске године, да их реализују током читаве године, а на часовима предвиђеним за ову област да представе резултате.

...

Планирање и припремање наставе

У планирању и припремању наставе, наставник полази од циља учења и планира, не само своје, већ, преваходно активности ученика на часу.

...

У настави оријентисаној на постизање исхода предност имају групни начин рада и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити.

...

Оцењивање за учење (формативно)

Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продукцијама рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

...

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

6. разред

Исходи

- хумано поступа према организмима које истражује;
- повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине;

- разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени;

Садржаји

Угрожавање живих бића и њихова заштита.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

...

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

...

Област: Јединство грађе и функције као основа живота

...

За упоредни преглед спољашње грађе човека и других животиња и биљака, кад год је могуће треба обрађивати примере из непосредног окружења (парк, школско двориште, место становања...). Потребно је водити рачуна да се ученици хумано опходе према живим бићима које истражују. Уколико се ради о животињама, треба поступати у складу са Законом о добробити животиња (Закон о добробити животиња, Службени гласник Републике Србије, члан 44. „Огледи на животињама у образовне сврхе могу се спроводити само ако не проузрокују бол, патњу, страх, стрес, повреду или смрт животиња. У основним и средњим школама дозвољено је обављати вежбе на живим животињама које су опсервативног карактера”).

...

Достизање исхода је могуће кроз различите вежбе и практичне активности ученика као нпр. израда плаката (људско тело, упоредни преглед спољашње грађе: човек, један кичмењак, један бескичмењак, биљка, гљива), квиз (нпр. Чији су зуби?), мерење пулса при мировању и физичкој активности, испитивање тока воде кроз биљку, дисековање цвета, размножавање биљака семеном и пелцером, микроскопирање ћелија квасца/ инфузоријума/самостално направљених препарата, употреба едукативних филмова (нпр. Живот у капи воде) итд.

...

Област: Живот у екосистему

...

Препорука је да се теме обрађују уз више вежби теренског типа (школско двориште, оближњи парк...). На пример: ученици у школском дворишту, на скици

површине дворишта, обележавају договореним симболима уочене организме, животне форме и/или адаптације, а на следећем часу раде на приказивању резултата. Сумирањем резултата свих парова/група стичу целовиту слику о значењу еколошких појмова које изучавају. Задаци за ученике/парове/групе типа Истражи и прикажи могу да буду добар показатељ у којој мери су ученици разумели основне еколошке појмове. Истраживање може да подразумева неки ученицима познат терен, научно популарну литературу, интернет.

...

Важно је да се обезбеди час за презентовање резултата истраживања, као и да ученици сами процене квалитет и добију повратну информацију од наставника.

...

Требало би укључивати ученике у активности за заштиту животне средине, мотивисати их да предлажу акције и да на своје вршњаке делују личним примером.

...

Област: Наслеђивање и еволуција

...

У оквиру обраде вештачке селекције, препорука је да ученици сами истраже које су биљке и животиње људи почели припитомљавати у прошлости и због чега. Овим се ученицима скреће пажња да је вештачка селекција пре свега занимљив биолошки феномен, али да је такође имала и историјски, социолошки и културолошки значај важан за развој људске заједнице. Обрада теме на овај начин допринеће не само повећању знања из биологије, већ и подизању нивоа опште културе и информисаности ученика. У обради ове теме посебно нагласити користи праксе вештачке селекције за данашње људе и животну средину.

...

Потребно је ученике подстицати да истражују нове примере индивидуалне варијабилности и резултате прикажу одељењу.

Област: Човек и здравље

...

Препоручује се да ученици прикупе податке о радовима истакнутих научника који су се бавили истраживањем здравља човека (како су дошли до идеје, на који начин су радили истраживања и друге занимљивости), како би разумели пут ка великим открићима.

...

Потребно је да ученик зна да је алкохолизам најчешћа болест зависности, колико алкохол штети организму, функционисању породице и друштву, како да препозна знаке зависности код људи у непосредном окружењу (породици) и коме се обратити за помоћ. Ову тему треба обрадити неутрално и пажљиво.

...

Исходи користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени, су развојни и међупредметни и треба их планирати и радити на њиховом достизању уз остале исходе.

...

У настави оријентисаној на постизање исхода предност имају групни начин рада, рад у пару и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема).

...

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности.

...

Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода Одговарајући начин оцењивања

Памћење (навести, препознати, идентификовати...) Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.

Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)

Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.

Примена (употребити, спровести, демонстрирати...) Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.

Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати... Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема.

Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...) Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.

Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)

Експерименти, истраживачки пројекти.

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања Могућа средства оцењивања

Оцењивање научног (сумативно)

Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.

Оцењивање за учење (формативно)

Посматрање, контролне вежбе, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

...

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује.

...

Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаче и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

...

7. разред

Исходи

- предлаже акције заштите биодиверзитета и учествује у њима
- аргументује предности вакцинације
- доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци

...

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима, уважавање и прихватање различитости.

...

У настави оријентисаној на постизање исхода користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који

самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема).

Област: Живот у екосистему

...

препука је да се користе теренска истраживања у паровима/групи.

...

Обрада треба да буде праћена радионичарским, односно групним радом, нпр. од ланаца исхране ученици треба да направе мреже или обрнуто, на основу задатог текста који описује биоценозу треба да направе мреже исхране и слично.

...

Препорука је да ученици самостално траже примере конвергенције и дивергенције а да им се понуде материјали са упоредним прегледом биљних органа, упоредним прегледом скелета кичмењака, крила инсеката и крила кичмењака и слично.

...

... на основу позитивних примера деловања човека на животну средину, ученици треба да осмисле предлоге (који се односе на стање у свих 8 копнених животних области, као и у воденим биомима), уз напомену да није свака акција истовремено и добра акција.

...

Ученицима се могу дати задаци да израчунају колико пластике поједу животиње или колико угљен-диоксида емитује један аутомобил са возачем а колико аутобус пун путника. Једна од активности може бити пројекат Планета инсеката у оквиру кога ученици могу да истраже биодиверзитет инсеката, угроженост опрашивача и значај инсеката за екосистеме.

Област: Човек и здравље

...

... требало би обрадити особине и грађу вируса, као и начине преношења и превенције најчешћих вирусних болести. Пожељно је да то буду болести против којих постоји вакцина, било да су у обавезном или у препорученом програму имунизације.

...

Током објашњавања значаја вакцина пожељно је користити званичне статистичке податке и упутити ученике где те податке могу и сами да пронађу (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Удружење педијатара Србије...).

...

Када ученици стекну знања о поремећајима исхране, моћи ће, у складу са тим, да процене сопствене животне навике. Стицање умења прављења плана дневних и недељних активности које ће посветити раду, одмору и рекреацији, а које се може обрађивати и кроз вршњачку едукацију, допринеће бољем процењивању сопствених животних навика.

...

(Биолошки смисао адолесценције треба обрадити уз подсећање на промене кроз које пролази човек током одрастања, разлике међу људима у погледу изгледа, понашања. Отворена дискусија са ученицима у којем они излажу своје мишљење, ставове и животно искуство, могао би бити један од начина обраде градива.)

...

Потребно је да ученик зна да коришћење психоактивних супстанци доводи до физичке и психичке зависности, у којој мери је то штетно за појединца, породицу и друштво, као и да зна коме се треба обратити за помоћ и лечење од зависности. Могући начини за достизање исхода доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци су емитовање едукативних филмова, позивање бившег наркомана да исприча своје животно искуство или да ученици направе кратке драматизације/скетчеве на ову тему.

ХЕМИЈА

7. РАЗРЕД

Исходи

- правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини;
- идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја;

Садржаји

- Примена хемије у различитим делатностима и свакодневном животу.
- Демонстрирање правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и правилног извођења основних лабораторијских техника рада.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ДЕО – Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас – Ученици би требало да уоче да је развијеност хемијске производње значајан показатељ нивоа развијености друштва, да хемијски производи представљају стално окружење савременог човека, са свим добитима и ризицима. Хемија као природна наука, заједно са физиком и биологијом, пружа могућност комплексног сагледавања природе и доприноси да ученици формирају позитиван став према њеном очувању.

ДЕО – Хемијска лабораторија – У оквиру ове теме ученици уочавају улогу експеримента у хемији, усвајају основна правила понашања у хемијској лабораторији, мере опреза при руковању супстанцама, лабораторијским посуђем и прибором, мере заштите себе и других, заштите животне и радне средине, и мере прве помоћи у случају повреде при раду. Ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима неопходна су и за задовољавање свакодневних животних потреба.

8. РАЗРЕД

Исходи

- рукује супстанцама и комерцијалним производима у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи, придржава се правила о начину чувања производа и одлагању отпада;

Садржаји

- Зелена хемија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ДЕО – Заштита животне средине и зелена хемија – У оквиру теме ученици сазнају да развој производа и процеса хемијске индустрије, поред доприноса побољшању квалитета живота, може имати и штетно дејство на животну средину и здравље животиња и људи. Требало би да на основу својстава супстанци разматрају њихов утицај на околину и жива бића, идентификују главне неорганске и органске загађујуће супстанце ваздуха, воде и земљишта и начине како оне доспевају у животну средину. Важно је да ученици сагледају значај руковања супстанцама и комерцијалним производима у складу са ознакама на амбалажи, као и правила о начину чувања производа и одлагања отпада.

ФИЗИКА

ОСНОВНА ШКОЛА

7. РАЗРЕД

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

Пројектна настава, као један од облика рада, обухвата припрему, израду пројекта, презентацију и дискусију. Пројекат изводе ученици по групама уз асистенцију наставника. Овакав начин рада подразумева активно учешће сваког ученика у групи у оквиру прикупљања података, извођење експеримената, мерења, обраде резултата, припрема презентације и презентовање. Кроз овакав тимски рад поред стицања знања развијају се и емпатија, толеранција, другарство и креативност. Резултат оваквог начина рада је активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање.

У оквиру израде пројеката могуће је обухватити неке од следећих тема:

- Улога физике у заштити човекове околине.
- Енергетска ефикасност.
- Климатске промене.

8. РАЗРЕД

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

Методска упутства за излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће, индивидуално или кроз размену мишљења у малим групама, најпре предвиђати исход демонстрације, а потом

пратити и објашњавати ток посматране појаве. На наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра развијајући компетенције за тимски рад. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише законе. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми.

МАТЕМАТИКА

1. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој ефикасности наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и функционалнијом.

2. разред, 3. разред, 4. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

5. разред, 6. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

7. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом.

Обрада података – Ову тему реализовати као пројектни задатак. Циљ пројектног задатка је да ученици овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и истовремено се увере у применљивост обраде података у свакодневној пракси. Препорука је да се пројектни задатак реализује на конкретним примерима и предлог је да у седмом разреду то буде прикупљање, обрада и анализа података добијених анкетом. Теме се могу одабрати из животног окружења и њихов садржај би требало да буде близак узрасту ученика (на пример: коришћење ИКТ од стране ученика, расподела слободног времена ученика, еколошка свест младих ...). Број питања у анкети не мора бити велики, највише 5-6, а истраживање треба реализовати тако да узорак не буде премали, али ни превелик и да се може реализовати у најближем окружењу (школа, породица, комшилук ...). Предлог је да се пет расположивих часова реализује по следећем плану:

РЕДНИ БРОЈ ЧАСА	САДРЖАЈ РАДА	АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА
1.	<ul style="list-style-type: none"> Избор теме истраживања Конструкција анкетних питања 	Наставник објашњава пројектни задатак, а ученици предлажу теме за истраживање и 5-6 анкетних питања.
2.	<ul style="list-style-type: none"> Упутство за анкетирање Спровођење истраживања анкетирањем 	Сваки ученик добија по 4-5 анкетних листића.
3.	<ul style="list-style-type: none"> Обнављање и доградња појмова: узорак, нумеричка и процентуална расподела, графички приказ 	На једном (нумерички потпуно припремљеном) примеру се илуструју сви наведени – познати и нови појмови.

	<ul style="list-style-type: none"> Увођење нових појмова: средња вредност, медијана и мод 	
4.	<ul style="list-style-type: none"> Подела ученика на групе Упућивање у начин обраде података добијених анкетирањем Обрада резултата анкете 	Формирају се нехомогене истраживачке групе. Свака група обрађује једно питање за које је задужена (може се користити и Excel) и припрема презентацију резултата.
5.	<ul style="list-style-type: none"> Презентација резултата анкете 	Групе приказују резултате свог истраживања (таблични приказ резултата обраде питања из анкете, процентуалну расподелу, графички приказ, израчунавање средње вредности, медијане и мода), тумаче добијене резултате и изводе закључке.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

8. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом.

Пројектни задатак – Програмом је планиран и један пројектни задатак, по избору наставника и ученика. Примери могућих пројектних задатака:

1. Конструкција теста из математике за завршни испит

Ученици се поделе у групе нехомогених математичких знања, тако да свака група има најмање три ученика. Свака група има задатак да састави низ од 20 задатака, уз следеће услове:

- да 9 задатака буду задаци основног нивоа, 7 средњег нивоа и 4 напредног нивоа;
- да по 5 задатака буде из области *Бројеви и операције са њима* и *Алгебра и функције*, 6 из области *Геометрија* и по 2 задатка из области *Мерење* и *Обрада података*.

Област и ниво за сваки од задатака у тесту одређује наставник у договору са ученицима. Улога наставника је да координира рад група, по потреби помаже ученицима, проверава да ли су тестови конструисани по договореној методологији, организује израду теста тако да сваки ученик решава тест у чијој конструкцији није учествовао (ученици једне групе решавају појединачно тест друге групе), организује прегледање тестова и презентацију резултата. Ученици врше избор задатака, решавају задатке, израђују кључ теста и припремају тест и кључ у неком програму за обраду текста, решавају тест друге групе, прегледају урађене тестове које је њихова група конструисала, обрађују добијене резултате и презентују их.

Овај задатак може бити веома користан за ученике који се припремају за завршни испит, а мотивација за реализацију ће бити на повишеном нивоу.

2. Коришћење динамичког софтвера

У циљу боље припреме за завршни испит, ученици могу током целе године припремати аплете коришћењем неког од бесплатних динамичких софтвера. Подељени у групе могу сами бирати области којима ће се бавити. Након договореног временског периода групе представљају свој рад осталима и на тај начин обнављају или утврђују градиво, а подстиче се и вршњачко учење. На овај начин ученици осмог разреда остављају својој школи вредан радни материјал који ће бити од користи осталим генерацијама, а који ће се временом усавршавати и на тај начин формирати база аплета за наставу. Неке од могућих тема су: график линеарне функције; решавање неједначина са апсолутним вредностима; конструкције углова, троуглова и четвороуглова; израчунавање површина геометријских објеката; централна и осна симетрија, транслација и ротација; решавање једначина (проблеми кретања); сабирање и одузимање вектора.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ **ПРВИ ЦИКЛУС**

Први разред

Исходи

- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;
- поштује правила игре;
- навија фер и бодри учеснике у игри;
- прихвати сопствену победу и пораз;

Садржаји

Вежбам безбедно.

Чувам своје и туђе ствари.

Правила елементарних игара.
Некад изгубим, а некада. победим.
Навијам фер.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

Култура вежбања и играња

Вежбамо безбедно

Упознати ученика са правилима понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током вежбања.

Чувам своје и туђе ствари

Формирање свести о потреби чувања како својих тако и туђих ствари.

Правила елементарних игара

Усвајање основних правила елементарних игара које се на часу реализују. Развијање свести о потреби поштовања правила игара, као и последицама њиховог не поштовања.

Некад изгубим, а некада победим

Неговање такмичарског духа. Прихватање победе и пораза на социјално прихватљив начин (без ругања и ниподаштавања противника...).

Навијам фер

Подстицати ученике да приликом игре или такмичења поштују своју и противничку екипу и награде сваки леп потез и поступак учесника у игри.

Други разред

Исходи

- поштује правила понашања у и на просторима за вежбање;
- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;
- поштује правила игре;
- навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;
- прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења;

Садржаји

Вежбамо безбедно.

Чувам своје и туђе ствари.

Правила елементарних игара.

Некад изгубим, а некада победим.

Навијам пристојно.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

Култура вежбања и играња

Основни термини у вежбању

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежби и упознати их са утицајем примењених вежби на организам.

Вежбам безбедно

Упознати ученика са правилима понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током вежбања.

Чувам своје и туђе ствари

Формирање свести о потреби чувања како својих тако и туђих ствари.

Правила елементарних игара

Усвајање основних правила елементарних игара које се на часу реализују. Развијање свести о потреби поштовања правила игара, као и последицама њиховог не поштовања.

Некад изгубим, а некада победим

Неговање такмичарског духа. Прихватање победе и пораза на социјално прихватљив начин (без ругања и ниподаштавања противника...).

Навијам пристојно

Подстицати ученике да приликом игре или такмичења поштују своју и противничку екипу и награде сваки леп потез и поступак учесника у игри.

Здравствено васпитање

Моје здравље и вежбање

На за децу прихватљив начин објаснити значај различитих вежбања за здравље. Развој свести о потреби да се буде здрав и шта значи здравље за човека. Неопходно је да уоче разлике између здравог и болесног стања организма.

Трећи разред

Исходи

- поштује правила понашања на вежбалиштима;
- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;
- примени правила игре;
- навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;
- прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења;
- уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим

Садржаји

Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

Чување и одржавање материјалних добара.

Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање.

„Ферплеј” (навијање, победа, пораз).

Породица и вежбање.

Вежбање као део дневних активности. Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

Култура вежбања и играња

Основни термини у вежбању

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежби и упознати их са утицајем примењених вежби на организам.

Поступање у случају повреде.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

III. физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу.

Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних - неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

Физичка и здравствена култура

Култура вежбања и играња

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања.

Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању на наставним и ваннаставним активностима.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

Поступање у случају повреде

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

Четврти разред

Исходи

- поштује правила понашања на вежбалиштима;
- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;
- примени правила игре;
- навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;
- прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења;
- уредно одржава простор у коме живи и борави;
- правилно реагује у случају повреде у школи;
- вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању.

Садржаји

Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

Чување и одржавање материјалних добара.

Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање.

„Ферплеј” (навијање, победа, пораз, толеранција).

Значај вежбања у породици.

Значај лекарских прегледа за вежбање

Поступање у случају повреде.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

3. физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних - неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

Физичка и здравствена култура

Култура вежбања и играња

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања.

Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању на наставним и ваннаставним активностима.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике

Здравствено васпитање

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

ДРУГИ ЦИКЛУС

Пети разред

Исходи

- поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама
- примени мере безбедности током вежбања
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање
- примени и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама
- навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликти на социјално прихватљив начин
- користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности
- прихвати сопствену победу и пораз у складу са „ферплејом“
- примењује научено у физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама
- препозна естетику у физичком вежбању и спорту

Садржаји

Циљ и сврха вежбања у физичком и здравственом васпитању

Основна правила Рукомета/минирукомета и Малог фудбала

Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе)

Чување и одржавање материјалних добара која се користе у физичком и здравственом васпитању

Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање

Упознавање ученика са најчешћим облицима насиља у физичком васпитању и спорту

„Ферплеј“ (навијање, победа, пораз решавање конфликтних ситуација)

Писани и електронски извори информација из области физичког васпитања и спорта

Значај развоја физичких способности за сналажење у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...)

Физичко вежбање и естетика (правилно обликовање тела)

Планирање дневних активности

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

III Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у *физичком и здравственом васпитању* и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање ферплеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће *физичког и здравственог васпитања* у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања*, буду укључени у организацију ових активности.

Шести разред

Исходи

поштује правила понашања у води, и око водене средине;
правилно се понаша на вежбалиштима као и на спортским манифестацијама;
примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње;
одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;

примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама;
примерено се понаша као посматрач на такмичењима;
решава конфликте на друштвено прихватљив начин;
правилно реагује након повреда;
чува животну средину током вежбања;

Садржаји

Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању.

Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање.

Облици насиља у физичком васпитању и спорту.

„Ферплеј” (навијање, победа, пораз решавање конфликтних ситуација).

Писани и електронски извори информација из области физичког васпитања и спорта.

Развој физичких способности у функцији сналажења у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...).

Повезаност физичког вежбања и естетике.

Значај вежбања у породици.

Поступци ученика након повреда (тражење помоћи).

Чување околине на отвореним просторима изабраним за вежбање.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

III Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у *физичком и здравственом васпитању* и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање ферплеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће *физичког и здравственог васпитања* у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања*, буду укључени у организацију ових активности.

Седми разред

Исходи

- поштује правила понашања у води, и око водене средине;
- уочи ризичне ситуације у води и око ње;
- примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;
- примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама;
- примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима;
- решава конфликте на друштвено прихватљив начин;
- прихвати победу и пораз;
- уважи различите спортове без обзира на лично интересовање
- подстиче породицу на редовно вежбање;
- правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда;
- чува животну средину током вежбања;
- препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних

Садржаји

Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању.

Облици насиља у физичком васпитању и спорту.

Навијање, победа, пораз и решавање спорних ситуација.

Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама.

Породица и вежбање

Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина).

Чување околине при вежбању.

Последице конзумирања дувана и алкохола.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

III Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у *физичком и здравственом васпитању* и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање ферплеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;

- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће *физичког и здравственог васпитања* у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања*, буду укључени у организацију ових активности.

Осми разред

Исходи

- поштује правила понашања у води, и око водене средине;
- уочи ризичне ситуације у води и око ње;
- примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;
- примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама;
- примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима;
- решава конфликте на друштвено прихватљив начин;
- прихвати победу и пораз;
- уважи различите спортове без обзира на лично интересовање
- подстиче породицу на редовно вежбање;
- правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда;
- чува животну средину током вежбања;
- препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних

Садржаји

Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању.

Облици насиља у физичком васпитању и спорту.

Навијање, победа, пораз и решавање спорних ситуација.

Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама.

Породица и вежбање

Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина).

Чување околине при вежбању.

Последице конзумирања дувана и алкохола.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

III Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у *физичком и здравственом васпитању* и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање ферплеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

V. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће *физичког и здравственог васпитања* у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања*, буду укључени у организацију ових активности.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, **осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници.**

I РАЗРЕД

Исходи:

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- уочава међусобне разлике и сличности са другим ученицима у одељењу;
- понаша се на начин који не угрожава потребе, права и осећања других;
- препозна код себе и других основна осећања;
- препознаје примере поштовања и кршења права детета у свом окружењу, причама, филмовима;
- преиспитује своје поступке и прихвата да не мора увек да буде у праву;
- тражи помоћ у ситуацијама кршења својих и туђих права;
- разликује добру и лошу комуникацију у сопственом искуству, ближем окружењу, књижевним делима, филмовима;
- комуницира слушајући саговорника и тражи објашњење онога што не разуме;
- слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;
- сарађује и преузима различите улоге у групи/тиму;
- договара се и одлучује у доношењу одељењских правила и да се понаша у складу са њима;
- својим речима образложи неопходност правила која регулишу живот у заједници;
- препозна добре стране свог одељења и оно што би требало променити / побољшати;
- заједно са вршњацима и наставником учествује у решавању проблема у одељењу;
- са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију;

Садржаји:

Функционисање заједнице

Одељење / група као заједница.

Вредности одељења / групе –равноправност, одговорност, солидарност, поштовање и брига за друге, толерантност, праведност, поштење.

Уважавање различитости.

Правила у одељењу / групи и њихова функција.

Одлучивање у одељењу / групи.

Одговорност деце и одраслих за функционисање заједнице.

Комуникација

Слушање / неслушање.

Кад разговарамо држимо се теме.

Изношење мишљења.

Уважавање саговорника.

Сарадња

Групни рад, договарање и сарадња са вршњацима и одраслима.

II РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује понашања појединаца која доприносе или ометају функционисање и напредовање групе;
- успоставља, гради и чува успешне односе са члановима групе којој припада;
- искаже своја осећања и потребе на начин који не угрожава друге;
- препозна и уважи осећања и потребе других;
- се договара и одлучује у доношењу правила групе и да се понаша у складу са њима;
- наводи примере међусобне повезаности права и одговорности;
- разликује ненасилну од насилне комуникације међу члановима групе на примерима из свакодневног живота, из књижевних дела које чита и филмова које гледа;
- саслуша излагање саговорника без упадица и са уважавањем;
- даје и прихвата предлоге водећи рачуна о интересу свих страна у сукобу;
- представи шта садржи и чему служи Правилник о безбедности ученика његове школе;
- се понаша у складу са Правилником о безбедности ученика;
- наводи примере одговорности одраслих и ученика за безбедност у школи;
- препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу мобилног телефона и интернета;
- сарађује и преузима различите улоге на основу договора у групи;
- износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге који могу унапредити безбедност ученика у школи;

Садржаји

Групни идентитет

Ко смо ми – сличности и разлике?

Групе којима припадамо (породица, одељење, школа, спортски клуб, музичка школа...).

Од чега зависи функционисање и напредак групе: комуникација, сарадња, узајамно подржавање, блискост. Понашања појединаца која ојачавају или ометају односе у групи.

Осећања

Изражавање сопствених осећања.

Осећања других, како их препознајемо и уважавамо.

Веза осећања са мислима и понашањима.

Школа као заједница

Вредности школе као заједнице – равноправност, одговорност, солидарност, брига за друге, толерантност, праведност, поштење.

Правила у школи и њихова функција.

Одговорности ученика и одраслих за функционисање школе као заједнице.

Односи у заједници

Како радим сам, а како у групи?

Шта у школи радимо заједно?

У чему смо добри? У чему бисмо могли бити бољи?

Како комуницирамо у групи? Насилна и ненасилна комуникација.

Сукоби

Узроци сукоба и шта са њима. Сукоб из угла оног другог. Посредовање у сукобу.

Конструктивно решавање сукоба.

Безбедност ученика у школи

Ученици имају право на заштиту и безбедност. Правилник школе о безбедности ученика.

Безбедност ученика у школи и школском дворишту, на путу између куће и школе, ван школе – на излету и на настави у природи.

Безбедност ученика је одговорност свих – запослених у школи, ученика, родитеља, институција ван школе.

Безбедно и небезбедно понашање на интернету. Одговорна употреба мобилног телефона.

III РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- својим понашањем показује да прихвата различитост других;
- препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства;
- се понаша на начин који уважава сопствене и туђе потребе, права и осећања у свакодневним ситуацијама;
- препознаје примере солидарности у свом окружењу, причама, филмовима;
- укаже вршњацима на особе или групе у свом окружењу којима је потребна помоћ и подршка;
- објасни разлику између саосећања, солидарности и сажалења на датом примеру;
- укаже на упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога или нечега на приказаним примерима;
- пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;
- испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду;
- заједно са осталим ученицима учествује у проналажењу особа којима је потребна помоћ, у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.

Садржаји

Различитост

Живот у заједници у којој би сви људи били исти (по полу, узрасту, вери, националности, образовању, интересовању). Различитост као богатство једне друштвене заједнице.

Отвореност и затвореност за различитости.

Различитости у нашој локалној заједници.

Равноправност мушкараца и жена

Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућности. Дечаци и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности.

Осетљиве друштвене групе Групе којима је услед специфичних разлика потребна додатна подршка како би имале исте шансе и могле равноправно да се укључе у живот заједнице и остваре своје потребе и права.

Стереотипи и предрасуде

Упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога (сви дечаци су, све девојчице су, сви Роми су). Негативно мишљење појединаца о некоме ко се не познаје довољно. Стереотипи и предрасуде као основ за дискриминацију.

Дискриминација

Неједнако поступање према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства (пол, узраст, вера, националност, образовање, инвалидитет), што за последицу има нарушавање њихових права и достојанства.

Једнако поступање према неједнакима као вид дискриминације.

Етикетирање, ружни надимци као вид дискриминације.

Солидарност

Потреба узајамне бриге и одговорности међу људима. Лажна солидарност.

Разлика између саосећања, сажаљења и солидарности.

Примери акција солидарности у нашој локалној заједници (мобе, добровољно давање крви и хуманитарне акције за лечење болесних, СМС акције прикупљања новца).

Ситуације у којима свакоме може бити потребна помоћ (болест, сиромаштво, ратови, поплаве, земљотреси, пожари, миграције).

Медији као подршка солидарности.

Волонтирање

Добровољно ангажовање појединаца и група у пружању помоћи људима, животињама, биљкама.

Мотиви волонтера – веровање у снагу узајамне помоћи, човекољубље и хуманост.

Волонтерске акције ученика/ученица школе у локалној заједници (чишћење јавних површина, сађење биљака, помоћ старим људима, удомљавање напуштених кућних

љубимаца).

Активности волонтера Црвеног крста у нашој локалној заједници.

IV РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- аргументује добити од заједничког живота људи припадника различитих култура;
- наведе елементе традиције и културе свог народа и покаже интересовање и поштовање за друге културе и традиције;
- образложи значај подршке избеглицама и мигрантима да у новој средини сачувају свој језик, традицију, културу;
- наведе примере из свакодневног живота којима се илуструје сусретање различитих култура;
- дискутује о томе како непознавање других култура утиче на настанак стереотипа, предрасуда и дискриминације;

Садржај

Културни идентитет

Неговање традиције и културе сопственог народа и поштовање традиције и културе других.

Мултикултуралност и интеркултуралност

Живот поред људи других култура или заједнички живот са њима.

Избеглице и мигранти

Невољно кретање људи из једне у другу културну заједницу. Непознавање других култура као основ за развој стереотипа, предрасуда и дискриминације. Уклопити се у нову средину, а сачувати свој културни идентитет.

Сусретање култура

Сусретање и прожимање различитих култура без губљења културног идентитета.

V РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује жеље од потреба и наведе примере везе између потреба и људских права;
- препозна своје потребе, као и потребе других и да их уважава;
- штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;
- учествује у доношењу правила рада групе и поштује их;
- препозна и анализира сличности и разлике између ученика у групи;
- прихвата друге ученике и уважава њихову различитост;

- проналази примере моралних поступака у књижевним делима које чита, у медијима и у свакодневном животу;
- наводи примере из свакодневног живота предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама;
- проналази примере нетолеранције и дискриминације у књижевним делима која чита;
- у медијима проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама и критички их анализира;
- препозна и објасни врсте насиља;
- прави разлику између безбедног и небезбедног понашања на друштвеним мрежама;
- заштити од дигиталног насиља;
- анализира сукоб из различитих углова (препознаје потребе учесника сукоба) и налази конструктивна решења прихватљива за све стране у сукобу;
- аргументује предности конструктивног начина решавања сукоба;

Садржај

Потребе и права

Потребе и жеље.

Потребе и права.

Права и правила у учионици.

Правила рада у учионици, доношење групних правила.

Одговорности и обавезе у заједници

Одговорност деце.

Одговорности одраслих (родитеља, наставника).

Наши идентитети

Наше сличности и разлике

(раса, пол, национална припадност, друштвено порекло, вероисповест, политичка или друга уверења, имовно стање, култура, језик, старост и инвалидитет).

Стереотипи и предрасуде.

Дискриминација.

Толеранција.

Сукоби и насиље

Сукоби и начини решавања сукоба.

Предности конструктивног решавања сукоба.

Врсте насиља: физичко, активно и пасивно, емоционално, социјално, сексуално, дигитално.

Реаговање на насиље.

Начини заштите од насиља.

VI РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- својим речима и на примеру образложи везу права и одговорности;

- наведе примере за групу права слобода;
- аргуентује значај инклузивног образовања, права и потребе за образовањем свих ученика;
- штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;
- препозна ситуације кршења права детета у свакодневном животу, примерима из прошлости, литературе;

Садржаји

Права и одговорности

Моја и твоја права – наша су права.

Права и одговорности.

Посебна група права: *слобода да* и припадајуће одговорности.

Посебна група права: *заштита од* и припадајуће одговорности.

Право на очување личног, породичног, националног, културног и верског идентитета и припадајуће одговорности.

Право на квалитетно образовање и једнаке могућности за све и припадајуће одговорности.

Инклузивно образовање -квалитетно образовање за све.

VII РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- наведе и опише основне карактеристике људских права;
- својим речима опише везу између права појединца и општег добра;
- дискутује о односу права и правде и о сукобу права;
- образложи личну одговорност у заштити свог здравља;
- штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;
- препозна и одупре се различитим облицима вршњачког притиска;
- препозна опасност када се нађе у великој групи људи и заштити се;
- у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргуентима, комуницира на конструктиван начин;

Садржаји

Карактеристике људских права – урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост.

Опште добро.

Права појединца и опште добро.

Сукоб појединачних права и општег добра.

Права и правда.

Социјална правда.

Припадност групе. Групни идентитет као део идентитета младих. Односи у вршњачкој

групи и њен утицај на појединца.
Вршњачки притисак.
Конформизам.
Приватност – обим и границе.
Понашање људи у маси и угроженост права појединца.

VIII РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- изрази осећај љубави и поноса према својој домовини на начин који никога не угрожава;
- образложи зашто су понашања која се могу описати као ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам облици дискриминације и кршења људских права;
- наведе примере повезаности различитих култура у једној заједници и образложи потребу интеркултуралног дијалога за квалитетан живот свих чланова те заједнице;
- покаже интересовање за упознавањем различитих култура;
- наведе права која националне мањине у Србији по Уставу имају;
- разликује појмове пол и род и препознаје родне стереотипе;
- уочава у рекламама, филмовима, књигама, изрекама, стриповима и другим продукцима културе на који начин се преносе родни обрасци;
- указује на примере родне равноправности и неравноправности у ситуацијама из свакодневног живота;
- дискутује о значају уважавања родне перспективе приликом доношења одлука значајних за једну заједницу;
- наведе неколико привремених позитивних мера за постизање родне равноправности и аргументе за њихову примену;
- препозна у понашању особе карактеристике насилника и жртве;
- наведе могуће начине реаговања у ситуацији сусрета са насилником;

Садржаји

Заједница културно различитих група

Културна разноликост у форми мултикултуралности и интеркултуралности.
Интеркултурни дијалог као средство развоја поштовања различитих култура и суживот.
Припадници националних мањина у Србији – заштита права и слободе припадника националних мањина.

Пол и род

Биолошке разлике (анатомске и физиолошке) насупрот разликама које друштво ствара (очекивања друштва од мушкараца и жена).

Преношење родних образаца.

Стереотипи и предрасуде о роду.

Родна перспектива

Укључивање родне перспективе приликом доношења одлука важних за једну заједницу (образовање, здравље, породица, запошљавање, спорт...).

Родна равноправност

Родна равноправност и једнаке могућности за све у циљу развоја друштва. Препреке родној равноправности. Одговорност државе, организација цивилног друштва и појединца за постизање родне равноправности. Привремене позитивне мере за постизање родне равноправности (квоте уписа на факултет, субвенције за запошљавање...).

Родно засновано насиље

Родне разлике као основа неравнотеже моћи. Злоупотреба моћи насилника.

Карактеристике особе која врши насиље, која је изложена насиљу или која му сведочи.

Мере заштите од родно заснованог насиља.

СЛОБОДНЕ НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

Све СНА имају (у већој или мањој мери) садржаје везане за емпатију. Издвајамо две које су директно везане за захтевану анализу.

ЖИВОТНЕ ВЕШТИНЕ (5. или 6. разред)

Циљ учења слободне наставне активности *Животне вештине* је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме различите животне ситуације и изазове, повећа капацитет да на одговоран начин **брине о себи, другима и околини** и понаша се у складу са културом безбедности.

Исходи

На крају програма ученик ће бити у стању да:

- на одговоран начин брине о себи и околини и помаже другима у невољи;
- проналази релевантне и поуздане изворе информација од значаја за сналажење у свакодневним и ванредним животним ситуацијама;
- критички промишља и доноси одлуке уважавајући контекст ситуације, процену последица и најбољи интерес за себе, друге и околину;
- јасно изрази сопствене мисли и осећања, са пажњом слуша саговорника и комуницира са другима на конструктиван начин;
- сарађује са члановима групе којој припада и одупре се притиску групе на асертиван начин;

Садржаји

ВЕШТИНЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА УЧЕЊЕ, РАД И ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ

Вештине критичког мишљења, решавања проблема, доношења одлука.

Организационе вештине и вештине управљања временом.

Социо-емоционалне вештине: сарадња, комуникација, асертивност, решавање сукоба,

препознавање сопствених и туђих емоција, превазилажење стреса.

ФИЛОЗОФИЈА СА ДЕЦОМ (7. или 8. разред)

Циљ учења слободне наставне активности *Филозофија са децом* је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће подстаћи и убрзати његов интелектуални развој и унапредити вештине размишљања, закључивања, самосталног, критичког и креативног мишљења.

ИСХОДИ

На крају програма ученик ће бити у стању да:

- критички промишља и анализира питања и проблеме свог окружења
- са пажњом слуша саговорника и комуницира са другима на конструктиван начин
- јасно изрази сопствене мисли и осећања
- практикује интелектуалну отвореност и радозналост
- уважава релевантне аргументе
- практикује толеранцију и разлике у мишљењу
- искаже објективност и непристрасност у процени властитих и туђих становишта, поступака и постигнућа
- сарађује са члановима групе којој припада и одупре се притиску групе на асертиван начин
- препозна проблеме у свом непосредном окружењу и дискутује о могућностима њиховог решавања
- развије осетљивост за социјални и културни контекст
- учествује у расправи која доприноси атмосфери отворености и узајамног уважавања
- преузме одговорност за сопствене поступке, однос према природном и друштвеном окружењу,
- усвоји интелектуалне врлине истинољубивости.

Вештине критичког мишљења, решавања проблема, доношења одлука.

Организационе вештине и вештине управљања временом.

Социо-емоционалне вештине: сарадња, комуникација, асертивност, решавање сукоба, препознавање сопствених и туђих емоција, превазилажење стреса.

ОПШТЕ СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Циљ: ... развијање самосталног ученичког израза (усменог и писаног); неговање културе слушања и говорења; афирмисање и прихватање вредности хуманистичког образовања и васпитања ученика; развијање личног, националног и културног идентитета, љубави према матерњем језику, традицији и култури српског народа и других народа и етничких заједница.

Приступ у средњој школи је књижевноисторијски, а фрагмент „Дијалог књижевних епоха“ уведен је да би се садржаји и вредности далеких епоха актуализовали и учинили разумљивим савременом ученику.

Први разред (поједини исходи)

– повезује примарни уметнички текст са претходно стеченим знањима и животним искуствима;

Из упутства:

Такође, неопходно је истаћи универзална и хуманистичка својства књижевности као и њену естетску, сазнајну и васпитну улогу у животу појединца и народа. О човековој исконској потреби за причом и причањем, о причи као изразу идентитета, али и уточишту пред животом-крвником, о значају приче која мора да „служи човеку и човечности” треба говорити у контексту тумачења Андрићеве беседе *О причи и причању*.

Инспиративни методички приступи при обради бајке могли би се повезати са следећим задацима: написати сопствену бајку: говорити на тему бајковитог у реалном; на основу задатих асоцијација (појмови повезани са бајком: врлина, правичност, добро, зло, срећа, помагач, одмагач, препрека...) урадити вежбу говорне импровизације, па од добијених епизода сачинити бајку; понудити ученицима да преобликују крај понуђеног текста другог жанра (са негативним исходом) у правцу бајковитог разрешења.

Други разред:

- одреди друштвени и културолошки значај просветитељских идеја, посебно у српској култури;
- објасни утицај романтизма на формирање националног идентитета;
- протумачи и вреднује посебности књижевних јунака и јунакиња реализма (проблем рода, идентитета, класне раслојености);

Из упутства:

Заинтересованим ученицима се може понудити да прочитају дела из савремене књижевности у којима се могу препознати одједи односно елементи реализма: Драгослав Михајловић, *Кад су цветале тикве* – живот у нижим социјалним слојевима, бруталност и окрутност живота на маргини, улични кодекс морала и правичности, снажна емоционалност и нарушавање родних стереотипа унутар задатих маскулиних модела.

Трећи разред:

- повеже појаве у књижевности са друштвено-историјским околностима које су довеле до Првог светског рата;
- саслуша туђе мишљење и узме га у обзир приликом своје аргументације;

Из упутства:

Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се одреде за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање): „Претпразничко вече“, „Плава гробница“, „Човек пева после рата“, Лирика Итаке, Дневник о Чарнојевићу, Сеобе, „Хаџилук на

Крф, до Плаве гробнице“, „Видо, острво смрти“ и „Гробља Србије на Крфу“, На Дрини ћуприја, „Ресимић добошар“, „Реконвалесценти“; родна осетљивост: Нечиста крв (лик Софке), Коштана (насловни лик), Сеобе (лик Дафине), „Запис о даровима моје рођаке Марије“ (лик Марије), На Дрини ћуприја (различити женски ликови, нпр. Фата из Велог Луга), Луткина кућа (лик Норе), Госпођа Даловеј (насловни лик), поезија Марине Цветајеве, фигура Исидоре Секулић у предратном друштву и књижевном и уметничком свету...

Четврти разред:

- протумачи књижевни текст стављајући га у одговарајући културноисторијски и теоријски контекст;
- постави проблемско питање у вези са књижевноуметничким делом, износи суд о њему и аргументује свој суд;
- расправља о елементима родне осетљивости у делима која обрађује;
- самостално бира књижевна дела изван програма ослањајући се на стечена знања и усвојене вредности;

Из упутства:

Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се одреде за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање) – Кора, Ватра и ништа, Корени, Хазарски речник, Употреба човека, Очеви и оци, Лагум, Опсада цркве Светог Спаса, Ситничарница код Срећне руке, Миленијум у Београду; родна осетљивост – Злочин и казна (лик Соње Мармеладове), Хамлет (лик Офелије), Мајстор и Маргарита (лик Маргарите, служавке Наташе, Фриде), Корени (лик Симке), Лилика, Мамац (лик мајке), Употреба човека (лик Вере Кронер)...

Поезију послератног периода означава и збирка Тражим помиловање Десанке Максимовић, у којој дијалог с историјским периодом средњег века представља скривени дијалог са појавама неправде, патње, мучеништва, одсуства емпатије и праштања, доминантним у савременом свету или конкретном друштву у којем ова поезија настаје. Читањем ове збирке ученици ће бити у прилици да заокруже разумевање песничког опуса наше велике песникиње, од песама за децу које су савлађивали током претходног школовања до њених историјских песничких погледа и социјалних и моралних лирских промишљања.

СТРАНИ ЈЕЗИЦИ

ОПШТИ УВОД

По својој природи, настава страног језика окренута је хуманистичким вредностима, саосећању те вредновању врлина учења и универзалних људских вредности. Учење овог предмета представља кумулативни процес који предвиђа постепено савладавање постављених циљева учења и континуирану надоградњу језичких способности и компетенција, уз умерену прогресију, прилагођену циљној групи. Истовремено, предмет обезбеђује и друга образовно-васпитна преимућства, која се огледају у јачању когнитивних способности, обогаћивању личности, јачању емоционалне сигурности, конструисању и стабилизовању идентитета, учешћу у разноврсним активностима у националном и интернационалном окружењу, ефективној комуникацији и преузимању иницијативе, развоју критичког мишљења и расуђивања, сарадњи са другима у сврху заједничког или јавног интереса на примерен и креативан начин и сл. Њиме се даље потпомаже и подстиче: интеркултурно разумевање, развој свести о другом и другачијем, познавање и

разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи), развијање толеранције и позитивног става према другом и другачијем, навикавање на тимски рад, прилагођавање рада у групи кроз организоване комуникативне чинове и позиционирање унутар ње), познавање и примена законитости вербалног и невербалног општења, усвајање конверзационих конвенција, прецизније разумевање културних феномена и културног релативизма итд.

У складу са својом природом и образовним задацима, програм је конципиран тако да се тематске области за све језике прожимају, исте су у сва четири разреда средње школе и гимназије – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. У том смислу, наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика. Теме се обрађују свим аспектима живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умења живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд.) и експлицитно и имплицитно обухватају емпатију, толеранцију, другарство, филантропију, тимски рад, креативност, оптимизам, поштење, захвалност, самоконтролу, развој ненасилног понашања те целовити развој детета. Сагласно томе, упутство за дидактичко-методичко остваривање програма, постављено је на плану широког нивоа општости, заједничко је за све разреде и минимално се проширује додатним смерницама специфичним за разред на који се односи.

Ипак, у складу са образовном природом савремене образовне парадигме, у реализацији сваког програма, у датом случају, у реализацији програма наставе и учења страног језика, пресудна је улога наставника и њихов професионални програм који обухвата широко познавање струке, психолошку и педагошку оспособљеност и дидактичко-методичку компетентност.

ЗАЈЕДНИЧКИ ДЕО ПРОГРАМА

Општи циљ предмета: Циљ учења Страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурно разумевање и професионални развој.

*Напомена: У наставку, дати су делови **тематских области, комуникативних функција и упутства за дидактичко-методичко остваривање програма** који нешто експлицитније обухватају *емпатију, толеранцију, другарство, филантропију, тимски рад, креативност, оптимизам, поштење, захвалност, самоконтролу, развој ненасилног понашања те целовити развој детета.*

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ

Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време, породични живот, свакодневни проблеми, свет забаве)

Породица (структура породица, породични живот, породични односи)

Образовање и школа

Догађаји важни у животу појединца (рођење детета, ступање у брак, завршетак школовања, породица и пријатељи у животу појединца)

Емотивни живот (младаљачка љубав, партнерски односи, брак, развод)
Свет културе и уметности (књижевност, визуелне уметности, позориште, музика, филм)
Актуелни друштвени догађаји
Живи свет и заштита човекове околине
Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране, вештачка интелигенција)
Медији и комуникација
Психичко и физичко здравље савременог човека (стрес, анксиозност, психосоматске сметње, здрав живот и стил живота, итд.)
Живот адолесцената и младих људи (одрастање и сазревање, изазови, вршњачки односи, малолетничка делинквенција, поткултурне групе, стицање самосталности)
Описивање људи (спољашњи изглед, карактер, осећања и расположења)
Србија – моја домовина
Празници и обичаји у културама света
Друштво (социјална питања, друштвена уређења, политика и политички живот, миграције, религија, поштовање различитости, права и обавезе појединца, разумевање, међуљудски односи, социјалне службе, добротворни рад)
Безбедносни системи и појединац (предности и олакшице, негативне стране, синдром Великог брата, злоупотреба приватности, итд.)
Криминал и правна држава (кршење закона, врсте преступа, полиција, закони, судство)
Свет будућности

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Представљање себе и других
Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.
Изражавање молби и захвалности
Изражавање извињења
Изражавање потврде и негирање
Изражавање допадања и недопадања
Изражавање физичких сензација и потреба
Описивање и упоређивање лица и предмета
Изрицање забране и реаговање на забрану
Изражавање припадања и поседовања
Скретање пажње
Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања
Тражење и давање дозволе
Исказивање честитки
Исказивање препоруке
Изражавање хитности и обавезности
Исказивање сумње и несигурности

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

... Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти)... Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ

- Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);
- Активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.);
- Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему);

... Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи“ (као што се чита „између редова“) да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци.

... Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

... Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише електронске и СМС поруке, учествује у дискусијама

на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.),

Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности:

- разумевање изворног говорника;
- неформални разговор;
- формална дискусија;
- функционална сарадња;
- интервјуисање.

Социокултурна компетенција

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд.). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор, електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба.

У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности.

Медијација

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника између особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу.

Пројектна настава

...Пројекти могу бити организовани на нивоу одељења, разреда, школе или у сарадњи више школа. Развијају се кроз следеће фазе: планирање (одабир тема, постављање циља, доделу улога, поделу активности...); реализацију пројектних активности; презентовање/промовисање пројекта; евалуацију и рефлексiju о пројекту. Резултати рада се могу анализирати у оквиру одељења, али и промовисати на изложбама, приредбама, на друштвеним мрежама и дигиталним платформама, гостовањима на локалној телевизији, у школском часопису и др.

Пројектна настава је усмерена на развој осамостаљивања ученика у процесу рада и учења, осећаја за личну одговорност за реализацију пројекта, социјалних и комуникацијских вештина, самопоуздања, самосталности у доношењу одлука, као и на стицање дуготрајнијег знања, вештина и навика, критичког односа према сопственом и туђем раду, способности решавања проблема, систематичнијем овладавању програмских садржаја.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИЧКИХ ПОСТИГНУЋА

...Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.

Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника...

КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА

Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика:

- Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима.
- Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика.
- Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан.
- У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције.
- У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника.

- Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежно квантитативним подацима и показатељима.
- Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу њене развијености.

ИСХОДИ ПО РАЗРЕДИМА

Напомена: Издвојени су исходи у којима постоји директнија повезаност са појмовима: *емпатија, толеранција, другарство, филантропија, тимски рад, креативност, оптимизам, поштење, захвалност, самоконтрола, развој ненасилног понашања те целовити развој детета.*

Први разред:

- препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи;
- препознаје и разуме најчешће присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи;
- препознаје и адекватно користи најфреквентније стилове и регистре у вези са елементима страног језика који учи, али и из осталих области школских знања и животних искустава;
- препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и невербална средстава (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.);
- адекватно реагује на усмене поруке у вези са активностима у образовном контексту;
- изводи закључке после слушања непознатог текста у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и намерама, као и у вези са општим садржајем;
- разуме осећања, жеље, потребе исказане у краћим текстовима;
- описује утиске, мишљења и осећања (обима 80–100 речи);
- изражава своје утиске и осећања и образлаже мишљење и ставове у вези са блиским темама;
- описује догађаје и саопштава садржај неке књиге или филма, износећи своје утиске и мишљења.

Други разред:

- разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљења;
- разуме једноставније описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма);

- разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста;
- разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке;
- описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе;
- износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе;
- започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама;
- пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, изнесећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима;
- препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима;
- познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи;
- препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и земаља чији језик учи;
- разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл);
- користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у комуникацији.

Трећи разред:

- разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандарднојезичких елемената и споријег ритма, уз евентуална понављања и појашњења;
- препричава неки догађај или дешавање и износи очекивања у вези са тим;
- кратко образлаже и објашњава разлоге догађаја или дешавања;
- образлаже своје мишљење и реагује на мишљење других;
- учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама;
- пише текстове о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања;
- описује утиске, мишљења, осећања, истиче предности и мане неке појаве или поступка;
- пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања изнесећи личан став и аргументе;
- пише неформална писма/мејлове/позивнице и сл. користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, извињења и сл;

- објашњава на једноставан начин традиционално схваћене одлике властите културе припадницима страних култура;
- објашњава, на једноставан начин, традиционално схваћене одлике култура чији језик учи припадницима властите културе;
- увиђа и разуме да поступци учесника у свакодневним комуникативним ситуацијама могу да буду протумачени на различите начине;
- увиђа и разуме постојање културног плуралитета у својој земљи и земљама чији језик учи;
- реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања;
- користи на креативан начин ограничена знања из различитих језика како би успешно остварио комуникативну намеру;
- преноси, у усменом облику, садржај усменог излагања или писаног текста прилагођавајући регистар и стил потребама комуникативне ситуације.

Четврти разред:

- разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор;
- разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалогских форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандарднојезичких елемената и споријег ритма, уз евентуална понављања и појашњења;
- у интеракцији са саговорником исказује и брани своје идеје и мишљења о актуелним дешавањима уз објашњења, аргументацију и коментаре;
- излаже свој став и подржава предности и/или истиче мане различитих опција;
- брани и заступа свој став и изражава слагање и/или неслагање са саговорником;
- пише есеје о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања, износећи сопствено мишљење, аргументујући своје ставове и наглашавајући релевантне детаље;
- описује стварне и замишљене догађаје, утиске, мишљења, осећања;
- истиче предности и мане неке појаве или поступка;
- пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања, износећи личан став и аргументе и процењујујући другачије ставове и идеје;
- пише формална и неформална писма/мејлове/позивнице, користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, упућивање извињења;
- објашњава и критички анализира могући узрок неспоразума у интерперсоналној и интеркултурној комуникацији;
- процењује како властита и туђа уверења и вредности утичу на начин на који се опажају и разумеју други људи и културе;

- дискутује аргументовано о културној условљености понашања због које су различити феномени опажени као уобичајени, односно чудни, као нпр. различити обрасци понашања, навике у исхрани и сл;
- реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног вербалног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања;
- истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања;
- посредује у неформалној усменој интеракцији уз преношење и тумачење различитих, културно условљених вредности и ставова.

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

Први разред

Исходи:

- користи уметничко наслеђе као подстицај за стваралачки рад

Други разред

Исходи:

- користи различите технике и савремену технологију у креативном раду;
- користи идеје и иновације у уметности као подстицај за стваралачки рад;
- разматра како универзални језик уметности доприноси уважавању мултикултуралности и интеркултуралне сарадње;
- прави, самостално или у сарадњи са другима, планове које споменике и институције културе и уметности може посетити приликом путовања;

Трећи разред

Исходи:

- изражава своје идеје, имагинацију, мишљење и ставове традиционалним и савременим медијима;
- користи дела различитих стилова и епоха као подстицај за стваралачки рад;
- износи аргументе о томе како уметност и култура формирају лични и друштвени идентитет;
- планира, сам или у сарадњи са другима, посете градовима или музејима који чувају значајна уметничка дела;

Четврти разред

Исходи:

- користи дела модерне и савремене уметности као подстицај за стваралачки рад;

- аргументовано брани своје ставове о уметничким и неуметничким делима и стереотипима и предрасудама везаним за визуелне уметности;
- разматра на који начин уметничко наслеђе доприноси економском, културном и општем напретку друштва;

Из упутства:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програмска концепција се заснива на интеракцији три елемента (креативност, медијуми, садржаји), која води ка достизању исхода и развијању компетенција.

Како гимназија не припрема ученике да буду уметници, наставник не треба да се фокусира на квалитет ликовног рада, већ на развијање креативних и иновативних идеја. Зато је важно да се осмисле активности које омогућавају ученицима да развијају свест о процесу долажења до креативних идеја.

Елементи за праћење напредовања ученика су:

- 1) напредовање у комуникацији (у визуелном, вербалном и писаном изражавању);
- 2) напредовање у раду са подацима (визуелним, текстуалним и аудиовизуелним);
- 3) напредовање у развијању и примени идеја;
- 4) напредовање у развијању позитивних ставова.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ наставе *музичке културе* је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање **креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва**, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.

Исходи

- исказе своја осећања у току извођења музике;
- примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;
- учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката.
- понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама

ИСТОРИЈА ПРВИ РАЗРЕД

Циљ предмета

Циљ учења *историје* је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном

идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

Исходи

- учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности и активности које подстичу друштвену одговорност;
- користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе;

Садржаји

Кључни појмови садржаја: антика, демократија, институције, интерпретација, историјско наслеђе,

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Концепт наставе засноване на исходима подразумева да ученици, посредством садржаја предмета, стекну не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности.

Битно је искористити велике могућности које *историја* као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Посебно место у настави *историје* имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за објашњењем. Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Одговарајућа питања могу да послуже и као подстицај за елементарна историјска истраживања, прилагођена узрасту и могућностима ученика, што доприноси достизању прописаних стандарда постигнућа.

ДРУГИ РАЗРЕД

Циљ предмета

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

Исходи

- примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику;
- илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација;
- препознаје утицај идеја и научно-техничких открића на промене и развој друштва, културе и образовања;
- учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања;

Садржаји

Култура сећања

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика, а уз подстицај и подршку наставника. Најефикасније методе наставе и учења јесу оне које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања и вештина.

Од кључне важности је да наставник одабере оне наставне методе, примере и задатке који ће омогућити ученицима да се упознају са различитим врстама извора историјског сазнања, да их вреднују, тумаче, критички процењују, интерпретирају, одреде им порекло, да на основу њих аргументовано износе своје закључке, да разумеју разлоге различитог тумачења исте историјске појаве, да препознају стереотипе, предрасуде, злоупотребе, манипулације.

Ученике треба подстицати да уоче међусобне културне утицаје и прожимања различитих народа, култура и цивилизација и како су одређене идеје и научно-техничка открића утицала на развој друштва, културе, уметности, образовања и свакодневни живот људи. У том смислу, треба им указати на важност неговања различитих културних традиција и подстицати код њих одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа.

Потребно је обезбедити широко ангажовање ученика и подстицати код њих критичко мишљење и свест о значају неговања културе сећања. На тај начин могу бити подстакнути на сарадњу са широм (ваншколском) заједницом као њени активни и одговорни чланови. Тема је веома погодна за остваривање пројектног и саморегулисаног учења, при чему би ученици имали прилику да унапреде вештине елементарног историјског истраживања и анализе, ИКТ вештине, као и компетенције за сарадњу у оквиру групе и целоживотно учење. Она пружа и могућност интердисциплинарног приступа, односно корелацију са наставом српског језика и књижевности, страних језика, ликовне и музичке културе, верске наставе, грађанског васпитања, као и са изборним програмима Појединац, група, друштво и Језик, медији, култура.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Циљ предмета

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

Исходи

- примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику;
- анализира положај и начин живота деце, жена и мушкараца, припадника различитих друштвених слојева и мањинских група у у новом веку;
- учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања;
- користи сазнања из других научних области, ради потпунијег сагледавања историјских појава и процеса;
- уочава важност одређених историјских догађаја и личности кроз истраживање меморијала у локалној заједници, доприносећи неговању културе сећања;
- идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликта;
- препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права;
- пореди права појединаца и друштвених група у истој епохи на различитом простору, као и током различитих епоха на истом простору;
- идентификује историјске предуслове развоја индивидуалних и колективних права и наводи примере њиховог кршења у прошлости и данас;

Садржаји

Разумевање етичке димензије историје (историјска емпатија, култура сећања, историјска одговорност, етичко просуђивање осетљивих историјских феномена и догађаја, мултиперспективност)

Идеје и идеологије – либерализам, национализам, расизам, социјализам, комунизам

Грађанска и политичка права

Аболиционизам

Права појединца и друштвених група у различитим цивилизацијама и историјским епохама

Развој и статус индивидуалних и колективних права од 19. века до данас (мањинске групе, угрожавање, дискриминација, међународни механизми заштите права, декларације и конвенције, ОУН и Савет Европе)

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба одабраних историјских извора, литературе, карата и других извора података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете

установама културе. Треба искористити и утицај наставе и учења историје на неговање језичке и говорне културе (вештине беседништва и дебате), као и на развијање културе сећања и свести о друштвеној одговорности и људским правима.

У реализацији теме *Основи историјског истраживања* у гимназији природно-математичког смера важно место требало би да заузме разумевање етичке димензије историје, што би било остварено кроз разумевање значаја историјске емпатије, културе сећања, историјске одговорности, као и етичко просуђивање осетљивих историјских појава. Ученици би кроз обраду овог дела теме требало да кроз активно учешће у настави спознају историјску емпатију, односно да уоче другачију перспективу и услове у којима се она формира, као и да критички сагледају околности које су оквир за одређени историјски процес, појаву или догађај. Ученици би, такође, у оквиру овог дела теме требало да се баве културом сећања, као важним аспектом савременог доба које осигурава одговоран однос и учешће у демократском друштву, при чему је обрада садржаја везаних за културу сећања погодна за остваривање кроз пројектну наставу, ангажовање у локалној средини, као и сарадњу са локалним институцијама. Као врхунац наставе историје и њене етичке димензије посебну пажњу треба посветити историјској одговорности, самом значењу термина, али преваходно, кроз активну наставу и подстицање критичког мишљења, заузимању вредносних ставова који морају бити аргументовани, јасно дефинисани и у складу са савременим начелима демократског друштва.

Мада историјат бриге за индивидуална и колективна права може да се прати до дубоко у прошлост и уочи чак у време антике и средњег века, највише простора у реализацији ове теме свакако ће бити посвећено периоду од 18. века до данас. Ученици могу да крену од савремене дефиниције и схватања људских права, а да затим, кроз различита истраживања и анализу одговарајућих историјских извора и литературе, идентификују преломне догађаје и појаве у процесу развоја индивидуалних и колективних права. Биће им, у том смислу, веома корисно да, на пример, тумаче садржај Велике повеље слобода (*Magna carta libertatum*), Хабеас корпус акта (*Habeas corpus act*), знаменитих декларација насталих у време Америчке и Француске револуције (Декларацији о независности и Декларацији о правима човека и грађанина), или одговарајуће чланове Душановог законика, Сретењског устава и српског Грађанског законика. Могу, такође, да кроз различите епохе анализирају проблем ропства и како се та појава, на пример, толерисала и оправдавала међу хришћанима на југу САД пре Грађанског рата. Питање репресије и кршења људских права у тоталитарним режимима 20. века је посебно важно и треба му посветити одговарајући простор. Ученици треба да истраже и сазнају кроз шта су све пролазиле жртве фашизма, нацизма и комунизма на простору Југославије, Европе и света.

Ученици треба да се упознају и са садржајем Универзалне декларације о људским правима Уједињених нација из 1948. године, Европске повеље о људским правима из 1950. године, Хелсиншког завршног акта из 1975. године (који налаже неповредивост свих граница па и недемократских одређених административних линија између чланица федерација) и истраже које институције, организације и механизми постоје у нашој земљи и свету ради заштите људских права.

Поштовање права појединаца и група је садржано у моралним вредностима које су постојале и много пре декларација и прописаног законодавства, али савремено демократско уређење није могуће без поштовање утврђених грађанских, политичких, економских и културних права свих грађана. Ученици ће стога моћи да истраже како се, на пример, бирачко право током 19. и 20. века све више ширило, да би га данас, у највећем делу света,

имали сви пунолетни грађани. У време реализације ове теме велики део ученика ће већ располагати тим правом, па ће она допринети и развоју њихове компетенције за одговорно учешће у демократском друштву.

Истакнуте личности: Солон, Аристотел, Перикле, Русо, Волтер, Хегел, Дејвид Хјум, Џон Лок, Џон Стјуарт Мил, Абрахам Линколн, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела...

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Циљ предмета

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

Исходи

- препозна последице различитих врста еманципације и дискриминације у друштву током периода савремене историје;
- препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији;
- изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући туђе мишљење;
- критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама;
- објасни разлику између методолошки утемељених и ненаучних интерпретација прошлости, које су узрок појаве историјског ревизионизма;
- препознаје основне карактеристике различитих идеологија у периоду савремене историје;
- сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту и заузме аргументован став према њима и њиховој улози;
- идентификује основне карактеристике и предуслове настанка тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту;
- осмисли, спроведе и презентује резултате самосталног истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ;
- образложи смисао неговања сећања на догађаје и личности из прошлости;
- истражи меморијалне споменике у локалној средини и у сарадњи са локалном заједницом учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања;
- излаже ставове, засноване на методолошки утемељеним аргументима, о осетљивим историјским питањима и појавама;
- образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на креирање и јачање националног и културног идентитета у периоду савремене историје;

- користи сазнања из других научних области, ради потпунијег сагледавања историјских појава и процеса;
- наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група у историјском периоду савременог доба;
- наведе примере утицаја популарне културе и уметничких достигнућа на обликовање савременог друштва;
- идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликта;
- објасни значење појмова геноцид и Холокауст;
- препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права;
- наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва;
- пореди права појединаца и друштвених група у истој епохи на различитом простору, као и током различитих епоха на истом простору;
- идентификује историјске предуслове развоја индивидуалних и колективних права и наводи примере њиховог кршења у прошлости и данас;
- наведе механизме заштите људских права (институције, декларације, организације).

Садржаји

Разумевање етичке димензије историје (историјска емпатија, култура сећања, историјска одговорност, етичко просуђивање осетљивих историјских феномена и догађаја), слика „другог”

Права појединца и друштвених група у различитим цивилизацијама и историјским епохама
Развој и статус индивидуалних и колективних права од 19. века до данас (мањинске групе, угрожавање, дискриминација, међународни механизми заштите права, декларације и конвенције, ОУН и Савет Европе)

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба одабраних историјских извора, литературе, карата и других извора података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Треба искористити и утицај наставе и учења историје на неговање језичке и говорне културе (вештине беседништва и дебате), као и на развијање културе сећања и свести о друштвеној одговорности и људским правима.

У четвртм разреду изучава се период савремене историје, што подразумева и обраду многих осетљивих, па и противуречних, односно контроверзних тема, о којима не постоји консензус у научним круговима и јавности. То су теме које су присутне свакодневно у информативним и документарним програмима, на интернету, о њима говоре политичари, јавне личности и новинари. Такве теме су често саставни део породичне историје и личних наратива, што додатно увећава њихову актуелност. Ученици су изложени различитим

тумачењима историјских догађаја и због тога је нарочито важно код њих развијати критички однос према информацијама које им се нуде. Овладавање том вештином наводи се и у образовним стандардима, а у оквиру програма спомиње се у циљу предмета, као и у појединим исходима за крај разреда. Због тога би једна од најбитнијих компетенција успешног наставника била да зна како да код ученика подстиче критичко и историјско мишљење, што би ученицима омогућило развијање хуманистичких вредности заснованих на толеранцији, уважавању различитости и поштовању другог. На крају гимназијског образовања ученици треба да буду оспособљени да аргументовано анализирају противуречности, да се децентрирају (сагледају и уваже туђи угао гледања на одређени историјски феномен), да уочавају сличности и различитости, постављају питања а нове информације лако повезују с постојећим знањима. На тај начин, биће оспособљени да препознају пропаганду и активно учествују у разградњи предрасуда и стереотипа с којима се свакодневно сусрећу. Такав приступ омогућио би им аутономни и рационални однос према информацијама и додатно олакшао промишљање и доношење аргументованих закључака и судова.

Кључно место у реализацији теме *Основи историјског истраживања* требало би да заузме разумевање етичке димензије историје, што би било остварено кроз разумевање значења и значаја историјске емпатије, културе сећања, историјске одговорности, као и етичко просуђивање осетљивих историјских појава. Ученици би кроз обраду овог дела теме требало да кроз активно учешће у настави спознају историјску емпатију, односно да уоче другачију перспективу и услове у којима се она формира, као и да критички сагледају околности које су оквир за одређени историјски процес, појаву или догађај. Ученици би, такође, у оквиру овог дела теме требало да се баве културом сећања, као важним аспектом савременог доба које осигурава одговоран однос и учешће у демократском друштву, при чему је обрада садржаја везаних за културу сећања погодна за остваривање кроз пројектну наставу, ангажовање у локалној средини, као и сарадњу са локалним институцијама. Као врхунац наставе историје и њене етичке димензије посебну пажњу треба посветити историјској одговорности, самом значењу термина, али превасходно, кроз активну наставу и подстицање критичког мишљења, заузимању вредносних ставова који морају бити аргументовани, јасно дефинисани и у складу са савременим начелима демократског друштва.

Мада историјат бриге за индивидуална и колективна права може да се прати до дубоко у прошлост и уочи чак у време антике и средњег века, највише простора у реализацији ове теме свакако ће бити посвећено периоду од 18. века до данас. Ученици могу да крену од савремене дефиниције и схватања људских права, а да затим, кроз различита истраживања и анализу одговарајућих историјских извора и литературе, идентификују преломне догађаје и појаве у процесу развоја индивидуалних и колективних права. Биће им, у том смислу, веома корисно да, на пример, тумаче садржај Велике повеље слобода (*Magna carta libertatum*), Хабеас корпус акта (*Habeas corpus act*), знаменитих декларација насталих у време Америчке и Француске револуције (Декларацији о независности и Декларацији о правима човека и грађанина), или одговарајуће чланове Душановог законика, Сретењског устава и српског Грађанског законика. Могу, такође, да кроз различите епохе анализирају проблем ropства и како се та појава, на пример, толерисала и оправдавала међу хришћанима на југу САД пре Грађанског рата. Питање репресије и кршења људских права у тоталитарним режимима 20. века је посебно важно и треба му посветити одговарајући

простор. Ученици треба да истраже и сазнају кроз шта су све пролазиле жртве фашизма, нацизма и комунизма на простору Југославије, Европе и света.

Ученици треба да се упознају и са садржајем Универзалне декларације о људским правима Уједињених нација из 1948. године, Европске повеље о људским правима из 1950. године, Хелсиншког завршног акта из 1975. године (који налаже неповредивост свих граница па и недемократских одређених административних линија између чланица федерација) и истраже које институције, организације и механизми постоје у нашој земљи и свету ради заштите људских права.

Поштовање права појединаца и група је садржано у моралним вредностима које су постојале и много пре декларација и прописаног законодавства, али савремено демократско уређење није могуће без поштовање утврђених грађанских, политичких, економских и културних права свих грађана. Ученици ће стога моћи да истраже како се, на пример, бирачко право током 19. и 20. века све више ширило, да би га данас, у највећем делу света, имали сви пунолетни грађани. У време реализације ове теме велики део ученика ће већ располагати тим правом, па ће она допринети и развоју њихове компетенције за одговорно учешће у демократском друштву.

Истакнуте личности: Солон, Аристотел, Перикле, Русо, Волтер, Хегел, Дејвид Хјум, Џон Лок, Џон Стјуарт Мил, Абрахам Линколн, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела...

РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА

Исходи:

- објасни улогу ИКТ у свакодневном животу;
- наведе актуелне области рачунарства и проблеме који они решавају;
- разуме изазове коришћења и користи савремене технологије на одговоран и безбедан начин;
- класификује информације са интернета и процењује њихов квалитет и поузданост;
- спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на интернету;

Садржаји:

- Лепо понашање, право и етика на интернету.
- Безбедност и приватност на интернету.
- Дељење докумената у облаку. Сараднички рад на изради текстуалног документа (и у облаку и коришћењем опције праћења промена).

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

- Препорука је да се користе интерактивне, пројектне, проблемске и истраживачке методе, дискусије, дебате и слично, како би ученици били што више ангажовани током наставе.
- Потребно је нагласити значај ИКТ у свакодневном животу, али и да коришћење доноси различите ризике и одговорност. Кроз ученицима познате примере навести примере одговорног и безбедног коришћења ИКТ (иако ће се ова тема провлачити током целог школовања, како ученици овладавају алатима и применом ИКТ у свом животу, наглашавати безбедност и одговорност при коришћењу истих).
- Ученици треба да препознају које карактеристике има информационо друштво, који је значај примене дигиталних уређаја и како дигитални уређаји утичу на здравље и животну

средину. Посебно нагласити значај појма интелектуална својина, безбедност, заштита личних података и правила понашања приликом коришћења ИКТ-а. Ученике упутити на адресу Завода за унапређивање образовања и васпитања <https://zuov.gov.rs/savremene-tehnologije/> на тему „Безбедност и приватност на мрежи”.

- Посебну пажњу посветити ауторским правима, интелектуалној својини и типовима лиценци софтвера и дељених садржаја. Део тематске целине чији је фокус на заштити ауторских права и коришћењу туђег садржаја треба да се прожима кроз све тематске целине.

- При свакој интернет–комуникацији инсистирати на безбедном и одговорном коришћењу уз поштовање правила лепог понашања. Ученике упознати кроз практичне задатке са неким од сервиса „у облаку” (cloud computing) за складиштење и обраду података. При свему овоме неопходно је перманентно радити на развијању свести о важности поштовања правних и етичких норми при коришћењу интернета, критичком прихватању информација са веба, поштовању ауторских права при коришћењу информација са веба, поштовању права приватности. Ученике усмерити ка тражењу образовних веб сајтова и коришћењу система за електронско учење, како би се код њих развиле навике коришћења интернета за прикупљање информација потребних за сопствено образовање.

МАТЕМАТИКА

1. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Поред тога, на часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и функционалнијом.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови, контролне вежбе и писмени задаци) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

2. разред, 3. разред, 4. разред

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода,

пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусију, дебату и др.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

Стручне школе

Сви разреди (1. разред, 2. разред, 3. разред, 4. разред)

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусије, дебате и др.

Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода.

ХЕМИЈА

1. РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

ИСХОДИ

– безбедно по себе и друге рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама;

САДРЖАЈИ

- Значај хемије за савремено друштво и одрживи развој.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ДЕО – Хемија као наука – Ученике треба подстицати да самостално истражују својства и промене супстанци, и да их повезују са структуром супстанци, при чему наставник планира различите ученичке активности, а не даје готова решења проблема.

ДЕО – Хемијске везе – Проблемским задацима треба подстицати ученике да процењују разлике између супстанци и да закључују која су својства последица типа и јачине веза, а која разлике у међумолекулским интеракцијама.

2. РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

ИСХОДИ

– анализира однос између хемијских научних принципа и технолошких процеса и на основу познавања принципа зелене хемије, објашњава како хемија и хемијска производња утичу на појединца, друштво и окружење;

- рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама безбедно по себе и друге;
- примењује сигурне лабораторијске технике у руковању, складиштењу и одлагању лабораторијског прибора и хемикалија сагласно принципима зелене хемије;
- квантитативно тумачи хемијске промене и процесе у реалном контексту.

САДРЖАЈИ

- Заступљеност елемената и њихових једињења у природи.
- Неорганска хемијска индустрија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ДЕО – Неорганске супстанце у неживој и живој природи – Декларације производа су један од контекста за истицање важности познавања хемијских симбола и формула, као и пиктограми који упућују како се производ правилно користи, складишти или одлаже. Тиме ученици развијају навику да се приликом коришћења одређених супстанци и производа придржавају упутстава за употребу и развијају одговорност да адекватно користе и одлажу супстанце (производе). На првим часовима лабораторијских вежби ученици разматрају правила понашања у хемијској лабораторији, развијају вештине правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и извођења основних лабораторијских техника рада.

ДЕО – Неорганске загађујуће супстанце – При разматрању загађивања животне средине ученици би требало да сагледају сложеност проблема, да он обухвата узрок, интензитет, трајање, здравствене, еколошке, економске, естетске и друге ефекте, а да производња хране, енергије, лекова, материјала, неопходних за опстанак човека, обухвата поступке и хемијске реакције у којима настају потребни производи, а уз њих и супстанце које се могу означити као отпад, због чега се све више различитих супстанци може наћи у природи.

3. РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

ИСХОДИ

- анализира однос између хемијских научних принципа и технолошких процеса, и према принципима зелене хемије критички процењује утицај хемије и хемијске производње на појединца, друштво и окружење;
- безбедно по себе и друге рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама;
- одлаже и складишти супстанце сагласно принципима зелене хемије;

САДРЖАЈИ

- Природне и синтетичке органске супстанце.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ДЕО – Органска једињења с кисеоником – Синтеза аспирина илуструје важне индустријске процесе, а израчунавање приноса реакције оспособљава ученике да уочавају однос између теоријског и експерименталног приноса, вреднују добијене резултате и критички преиспитују поступак. У извештају о експерименталном раду ученици могу навести и информације о овој физиолошки активној супстанци, као и о односу према њеној правилној употреби у сврху очувања здравља.

4. РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

ИСХОДИ

- критички разматра употребу биомолекула њихов утицај на здравље и околину;

- описује заступљеност биомолекула у живим системима и наводи њихову улогу, физиолошко дејство имајући у виду корисне и штетне аспекте;

САДРЖАЈИ

- Природни и синтетички биомолекули – заступљеност, састав, својства, улога и утицај на здравље и животну средину.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ДЕО – Теоријски основ за изучавање биохемије – Ученици разматрају заступљеност елемената који су есенцијални за живот, као и оних који су токсични, а могу се наћи у живим бићима као последица живота у загађеној средини. Следећи корак је да ученици разматрају значај воде за живе организме, хемијски састав унутарћелијске и ванћелијске течности, рН вредности телесних течности и пуфере у људском организму који су значајни за одржавање киселинско-базне равнотеже.

ДЕО – Праћење и вредновање наставе и учења – Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стратегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктурирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компонената, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема.

ФИЗИКА

Сви разреди гимназије

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма:

Решавање проблема је један од основних начина реализације наставе физике. Наставник поставља проблем ученицима и препушта да они самостално, у паровима или у тиму дођу до решења, по потреби усмерава ученике, подсећајући их питањима на нешто што су научили и сада треба да примене, упућује их на извођење експеримента који може довести до решења проблема и слично.

Потребно је пажљиво одабрати задатке који, ако је могуће, имају непосредну везу са реалним ситуацијама.

ГЕОГРАФИЈА

Циљ учења предмета Географија

Циљ учења *географије* је да ученик развија систем географских знања и вештина, свест и осећање припадности држави Србији, разумевање суштине промена у свету, неговање и

стицање моралних вредности, еколошке културе, одрживог развоја, етничке и верске толеранције које ће му помоћи у професионалном и личном развоју.

Први разред

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

Предлог пројектног задатка за ученике: *Праћење промене водостаја на реци током године и његов значај*. Ученици у паровима израђују нивограме за различите реке, објашњавају њихове годишње промене и упоређују их...

У оквиру тема дат је предлог географског истраживања, које ученици могу да реализују у току школске године у локалној средини. Пројектни задаци се могу реализовати у мањим групама...

Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Други разред

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

У оквиру тема дат је предлог географског истраживања, ученици се опредељују за једно у складу са својим интересовањима и предзнањем, које реализују у току школске године. Пројектни задаци се могу реализовати у мањим групама.

За достизање исхода: *ученик ће бити у стању да користи статистичке изворе и средства ИКТ-а у анализи демографских диспаритета у свету и одабраним регијама...* Веома је важна употреба средстава ИКТ-а као и различитих писаних извора што помаже ученицима да формирају слику не само о статистичким демографским показатељима већ и о начину живота, традицији и навикама људи у различитим деловима света. То доприноси и развијању свести о мултикултуралности и толеранцији међу појединцима али и припадницима различитих верских, расних и етничких група.

Како би се остварио исход: *ученик ће бити у стању да објашњава поларизацијске процесе у развоју насеља и даје примере на локалном и глобалном нивоу*, потребно је да разуме повезаност популационог, економског и просторног развоја насеља. Ученик треба да доводи у везу узроке проблема у непланском расту градова и депопулацији и гашењу села. Предлог пројектног задатка: препоручује се истраживање развоја одабраног градског насеља применом групног облика рада...

Предлог пројектног задатка: на е-Твининг платформи ученици се повезују са ученицима из других школа у Европи и израђују упоредну студију у области одрживог развоја (нпр. управљање отпадом). Ученици треба да уоче сличности и разлике у пракси (не)одрживог управљања отпадом и да одговоре на питања који су кључни предуслови и сметње за успостављање оваквог система на локалном нивоу.

(...)У циљу подстицања толеранције код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.

У оквиру наставног садржаја о Антарктику указати на последице климатских промена узрокованих људском активношћу. Достижање исхода је могуће кроз практичне активности, у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе на часовима утицаје људских активности на климатске промене.

Трећи разред

Упутство за методичко-дидактичко остваривање програма

У оквиру тема дат је предлог географског истраживања, ученици се опредељују за једно у складу са својим интересовањима и предзнањем, које реализују у току школске године. Пројектни задаци се могу реализовати у мањим групама.

Улога наставника се огледа у правилном усмеравању и подстицању ученика на развијање позитивних људских вредности, развијање личног и националног идентитета, развијања свести и осећаја припадности Републици Србији, поштовање и очување националне културне баштине.

За достизање исхода: ученик ће бити у стању да установи сличности и разлике географског положаја Србије и суседних држава... У оквиру друштвено-географског положаја указати на постојање различитих социјалних и етничких група, и објаснити разноликост у начину живота народа Балкана и Подунавља са циљем развијања и очувања националног идентитета код ученика и неговања интеркултуралности. Такође, треба указати на интеграционе процесе у регији и Европи у које је укључена Србија и њихов утицај на друштвено-географски положај Србије.

Предлог пројектног задатка: упоређивање географског положаја Србије и државе из регије (Црна Гора, Аустрија, Северна Македонија...). Како би задатак био успешно реализован, ученике је потребно поделити у неколико група. Свака група би урадила упоредну анализу географског положаја Србије и одабране државе из регије, указала на предности и недостатке, утицај на друштвеногеографске процесе и међународни положај. Приликом израде задатка наставник треба да подстиче ученике на критичко мишљење и развијање сопствених ставова, анализом историјско-географског положаја држава, друштвено-географских процеса и њиховог утицаја на економски развој, интеграционе процесе држава и утицај у регионалним и светским оквирима, као и анализом могућности развоја привреде и економије ван ових оквира.

БИОЛОГИЈА

Циљ учења

... да ученик развије ... вештине и ставове корисне у свакодневном животу, да развије мотивацију за учење ... уз примену етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

Из Опште предметне компетенције:

... ученик ће овладати знањима и вештинама које ће му омогућити да разуме ... човеково место и његову улогу у природи, као и огромну човекову одговорност за очување животне средине и биолошке разноврсности на Земљи. Овако стечена знања из биологије и биолошких вештина примењиваће у свакодневном животу за ... учествовање у друштвеним дебатама ради доношења важних одлука, као што су одрживи развој и заштита животне средине, заштита природе и биодиверзитета и употреба биотехнологија.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Грађа, функција, филогенија и еволуција живог света

Ова компетенција омогућава ученику да овлада знањима и вештинама које ће му омогућити да разуме ... човеково место и његову улогу у природи.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Молекуларна биологија, физиологија и здравље

Ова компетенција омогућава ученику да стечена знања примењује у свакодневном животу за ... доношење информисане одлуке о примени савремених биотехнологија.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Екологија, заштита животне средине и биодиверзитета, одрживи развој

Ова компетенција омогућава ученику да учествује у друштвеним дебатама ради доношења важних одлука, као што су одрживи развој и заштита животне средине, заштита природе и биодиверзитета.

1. разред гимназије

Исходи

- осмисли поступак истраживања на задату хипотезу
- креира и прати истраживачки протокол, прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем
- изнесе и вреднује аргументе на основу доказа
- закључује о јединству живота и његовом заједничком пореклу на основу заједничких особина живих бића
- доводи у везу основна својства живих бића са просторним и временским распоредом чинилаца њиховог окружења
- тумачи шеме ћелијског циклуса и ћелијских деоба еукариота у контексту раста и размножавања
- постави шест кључних догађаја у историји животана временској скали,
- тумачи филогенетске односе и разноврсност живог света на Земљи ослањајући се на модел „дрво живота”
- примени или изрази једноставне кључеве за идентификацију живог света

Садржаји

Биологија као природна наука

Особине живих бића

Ћелијске деобе

Филогенија и принципи класификације

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

...

Оваквим приступом се омогућава и развој међупредметних компетенција *Одговоран однос према околини, Одговорно учење у демократском друштву и Одговоран однос према здрављу*. Развој ставова који проистичу из оваквог приступа биологији као науци, омогућиће ученицима да ... препознају ситуације када су биолошке чињенице селективно употребљене ради постизања ненаучних циљева, што може имати етичке, друштвене, економске и политичке последице.

...

Тежиште ових активности је на осмишљавању истраживања од стране ученика, развијању вештине постављања питања и тражења одговора на основу опажених чињеница и мерења, као и на критичкој анализи и тумачењу добијених резултата.

...

Важно је да ученици науче да научно истраживање подразумева ... одговорно понашање и поштовање мера сигурности у раду у односу на себе и друге учеснике.

...

У току истраживачких активности, потребно је подстицати ученике да предлажу решења и критички преиспитују тврдње, у сарадњи са другим ученицима и наставником као модератором.

...

... као у случају свих великих научних достигнућа, примена биотехнологије, ван самих научних истраживања, отвара бројне етичке недоумице које би требало да буду предмет сталне, отворене, критичке и на чињеницама, утемељене дебате.

...

Један од ефикасних начина је да наставник ученицима, ослањајући се на њихово предзнање, понуди одговарајуће биолошке едукативне или научно-популарне текстове или филмове, да их ученици у индивидуалном и групном раду проуче и кроз дискусију идентификују ...

...

Као начин провере достигнутоги исхода, сваки ученик би могао, уз помоћ наставника, да одабере једну биолошку врсту и на њој истражи и објасни све наведене особине.

...

Овакав приступ значају кисеоника, омогућава ученицима разумевање ... значаја ангажовања у активностима везаним за заштиту животне средине од загађивања, конкретно, од загађења материјама које уништавају озон у атмосфери.

...

Мејозу би требало обрадити ... са нагласком на рекомбинацијама, као узроку генетичке варијабилности, ...

...

У циљу достизања исхода ... ученици би требало да самостално користе или израде модел „дрво живота” ...

...

2. разред

Исходи

- *повеже Менделове законе наслеђивања са карактеристикама мејотичке поделе хромозома, посебно на примерима генетике човека*
- *изнесе и вреднује аргументе на основу доказа*
- *идентификује след догађаја током процеса адаптација на одабраним примерима*
- *повеже деловање природне селекције са настанком нових врста*
- *прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем*
- *сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу*
- *критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи*
- *конструира дрво живота у оквиру царства животиња на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу*
- *конструира дрво живота у оквиру царства биљака на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу*
- *повеже сопствене обрасце понашања са одрживим коришћењем природних ресурса и могућом улогом у нарушавању биодиверзитета*
- *прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем;*
- *изнесе и вреднује аргументе на основу доказа;*
- *сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу*
- *критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи*

Садржаји

Основи генетике

Увод у еволуциону биологију

Грађа, функција и разноврсност организама

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

...

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

...

Затим, кроз дискусију/дебату, на основу онога што већ знају о врстама, ученици треба самостално да вреднују Ламаркове и Дарвинове одговоре на питања: Да ли су врсте изумирале у историји света? Да ли су врсте међусобно повезане? Да ли се свака врста неминовно усложњава и расте? итд.

...

... Ова појава се може симулирати игром. Ученици треба да припреме ... Оваква, или слична, игра би помогла ученицима да разумеју ...

...

Самосталан рад ученика коришћењем ИКТ на прикупљању фотографија фосила, организовању паноа и презентацији урађеног ... допринео би развоју и многих међупредметних компетенција (целоживотно учење, дигитална компетенција, сарадња, рад са подацима и информацијама, комуникација).

...

На вежбама ученици треба да примене принципе ...

...

Животне циклусе треба обрадити тако да нагласак буде на основним принципима одређеног животног циклуса ... без улажења у детаљне описе и инсистирање на пуком памћењу и репродуковању појединих назива и појмова. Ученике упућивати да уоче и критички процењују предности и недостатке одређеног животног циклуса ...

...

За таксоне који имају већи број разноликих група и обилују новим појмовима (нпр. зглавкари, хордати), уз илустровање положаја главних група на дрвету живота могу се користити и мапе (шеме) појмова, које ученици конструишу у оквиру фонда предвиђеног за вежбе.

...

Грађу и основне функције биљних ткива и органа ... на вежбама се градиво може обрадити кроз:

- посматрање и документовање ...;
- лоцирање представника раздела маховина, папрати, голосеменица и скривеносеменица на ...;
- анализирање ...

...

Примери из области функцијске морфологије, еволуционе морфологије и морфолошких адаптација на различитим бескичмењацима и кичмењацима (и другим организмима) могу се обрадити путем писања есеја, прављења скица, цртежа, постера, звучних записа, фотографија, снимањем кратких тематских филмова коришћењем мобилног телефона и сл. На овај начин се успоставља функционална повезаност са предметима: српски језик, страни језик, информатика, техничко васпитање, уметност.

...

... на часовима предвиђеним за вежбе може се расправљати о биолошкој и етичкој оправданости неконтролисаног изловљавања животиња и брања биљака за прављење збирки, гајењу врста ради крзна, перја и сл., уношењу (интродуковању) алохтоних врста и сл.

...

Треба радити на развоју одговорности ученика и улози сваког појединца у очувању биодиверзитета, кроз различите активности као што су дискусије, пројектна настава, израда ученичких реферата, постера, ПП презентација, друштвене акције и слично.

...

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

...

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да

прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

...

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са *Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању*, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

3. разред

Исходи

ОПШТИ ТИП

- *образложи функционалну повезаност органа у организму са одржавањем хомеостазе у променљивим условима средине*
- *примерима илуструје значај морфофизиолошких адаптација организама за процесе размене супстанце са средином*
- *процени могућу реакцију биљног или животињског организма на дејство најчешћих стресора средине*
- *ученик ће бити у стању да разликује начине одбране организма од патогена и њихове механизме деловања*
- *да анализира епидемиолошке ланце заразних болести и повеже их са мерама превенције*
- *дискутује о важности одговорног односа према свом и здрављу других особа*
- *планира и спроведе истраживање користећи једноставне процедуре, технике, инструменте и литературу*
- *прикупи, прикаже и дискутује податке добијене истраживањем*
- *изнесе и вреднује аргументе на основу доказа*
- *сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу*
- *критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи*

Садржај

ОПШТИ ТИП

Метаболизам и регулација животних процеса на нивоу ћелије

Метаболизам и регулација животних процеса на нивоу организма

Упутство

...

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

...

ОПШТИ ТИП

...

Грађу и функцију органа који ... требало би да ученици истражују, презентују и дискутују.

...

... требало би да ученици дискусијом, ослањајући се на своје предзнање и искуство, дођу до ... и подстаћи ученике да уоче сличности и разлике.

...

Важно је да се ученици упознају са чињеницом да постоје здравствена стања у којима људи не могу да се вакцинишу, те да је вакцинација здраве деце начин да се заштите од болести, не само она, него и друга, болесна деца и одрасли у њиховој заједници.

Након упознавања са свим линијама одбране људског тела, ученици би требало да разумеју важност неговања коже и слузокоже, очувања микробиома, важност вакцинације за заштиту сопственог здравља заједнице и правилно третирају повишену температуру.

ПСИХОЛОГИЈА

Циљ учења Психологије је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме сложеност, разноврсност и развојне аспекте психичког функционисања људи у био-социо-културном контексту, да повећа капацитет суочавања са изазовима адолесцентског доба и преузме одговорност за очување менталног здравља, **функционисање у заједници** и наставак школовања.

ИСХОДИ

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- користећи стечена психолошка сазнања, препознаје емоције и мотиве сопственог понашања, понашања других и ликова из књижевности и филмова;
- опише најважније психолошке карактеристике адолесцентског доба, препозна и критички се односи према најчешћим проблемима и ризичним понашањима адолесцената;
- уважава различитост међу људима, родну равноправност и поштује људска права;
- наведе примере просоцијалног, асертивног понашања и алтруизма из свог искуства и понашања других људи;
- препозна и критички разматра примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, конформизма, насилничког понашања и изражава спремност да реагује;

- наведе примере и карактеристике различитих група, групних односа и типова руковођења, примењује правила сарадње у тимском раду поштујући различитост чланова;
- у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;

САДРЖАЛИ

ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ

Социјализација

Врсте и облици социјалног учења. Агенси, механизми и ефекти социјализације.

Социјални живот адолесцента.

Антисоцијално понашање.

Појам и врсте насиља. Фактори који доприносе насилном понашању. Карактеристике насилничког понашања и особа које трпе насиље. Реаговање на насиље.

Комуникација

Вербална и невербална комуникација. Услови успешне комуникације. Социјална перцепција и грешке у опажању особа.

Интерперсонални конфликти и њихово решавање.

Емпатија. Асертивност.

Друштвене групе

Појам и врсте. Динамика групе. Односи у групи. Конформизам. Одупирање групном притиску. Руковођење групом.

Стереотипи, предрасуде, дискриминација.

Људи у маси.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

I - IV разред

Исходи

- навија фер;
- помаже организацији школских спортских манифестација;
- у групним активностима ради на остваривању заједничких циљева;
- решава конфликте на социјално прихватљив начин;
- поштује здравствено-хигијенска и еколошка правила у вежбању;

Садржаји

Основна правила и принципи вежбања:

Правила спортских игара и дисциплина.

Основни принципи тренинга

Могуће конфликтне ситуације у спорту и рекреацији.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

I. Физичко образовање и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању, физичком образовању (основним правилима и принципима вежбања, моторичким и функционалним способностима, безбедности при вежбању, значају вежбања у превенцији постуралних поремећаја, незаразних болести, насиља и др.), спорту, рекреацији и здрављу.

Садржаји ове наставне области реализују се непосредно пре, током и након вежбања на часу, као и другим пригодним ситуацијама.

Развијање знања из ове области реализује се на основама интерактивне наставе.

Ова област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу, различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених и патриотских вредности, мултикултуралности; развијање толерантности, фер плеја; препознавање негативних облика понашања у вежбању, спорту и рекреацији; утицај суплемената у исхрани младих; последице конзумирања психоактивних супстанци, допинга.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма може да реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља, (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- радионице о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће у сарадњи са другим Стручним већима (*ликовне културе, музичке културе, историје, рачунарства и информатике...*) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе, буду укључени у организацију ових активности.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Физичко образовање* и *Здравствена култура*.

Физичко образовање

Објаснити ученицима правила и принципе вежбања и основне начине рада на развијању моторичких и функционалних способности. Указати на правила безбедности приликом вежбања као и на превентивни утицај које физичко вежбање има на здравље. Подстицати ученике на самостално вежбање.

Здравствена култура

Ученицима објаснити општу формулацију здравља, значај који физичко вежбање има за његово очување и могуће последице недовољне физичке активности и неправилног одржавање личне и колективне хигијене. Значај редовних лекарских прегледа, уравнотежене и правилне исхране.

Посебну пажњу посветити анализирању последица које различите психоактивне супстанце имају на њихов организам (штетност дувана, алкохола, дроге, прекомерне употребе фармаколошких суплемената, лекова и др.).

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ учења изборног програма *грађанско васпитање* је да ученик, изучавајући различите друштвене појаве и процесе, постане свестан својих права и одговорности, **осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.**

І РАЗРЕД

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- учествује у доношењу правила понашања у групи и поштује их;
- препозна појаве које угрожавају безбедност младих;
- повезује угрожавање права младих са угрожавањем њихове безбедности;
- процени када му треба помоћ јер му је угрожена безбедност и зна коме да се обрати;
- понаша се на начин којим се не угрожавају ни сопствена ни туђа безбедност;
- предлаже активности које доприносе повећању безбедности младих;
- критички разматра утицај медија на безбедност младих;

Садржаји

Безбедност младих

Безбедоносне претње, ризици, изазови за младе.

Последице угрожене безбедности младих.

Да ли је наше друштво безбедно?

Како млади могу да се заштите од небезбедних ситуација?

Породица као безбедно или небезбедно место за младе.

Школа као безбедно или небезбедно место за младе.

Друштвене мреже као безбедан или небезбедан простор за младе.

Која се права младих угрожавају у ситуацијама које нису безбедне?

Безбедност младих некада и сад. Има ли разлике?

Какав је утицај медија на безбедност младих?
Ко је одговоран за безбедност младих?

II РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- испољава у свом понашању толеранцију према различитости;
- доведе у везу личне особине као димензије различитости и дискриминацију;
- превиђа последице одрастања деце миграната у условима одвојености од породице, дома, отаџбине;
- наведе облике дискриминације;
- разликује ситуације укључености наспрам искључености у друштвени живот заједнице;
- аргументује значај супротстављања различитим врстама стереотипа и предрасуда;
- разликује интеркултуралност од мултикултуралности;
- аргументовано дискутује о родној равноправности и родно заснованом насиљу у свету и Србији;
- наведе неколико невладиних организација које се баве питањима заштите људских права и циљеве њихових активности;
- наведе најзначајније институције и документа у Србији и Европској унији које се баве заштитом равноправности;

Садржаји

Сви различити а сви равноправни

Лични и друштвени идентитет.

Социјална дистанца

Осетљиве друштвене групе.

Искљученост наспрам укључености у друштво.

Дискриминација.

Родно засновано насиље.

Борба жена за равноправност. Повереник за заштиту равноправности.

Стереотипи, аутостереотипи, хетеростереотипи, предрасуде, стигматизације, сегрегација.

Ејдизам.

Особе другачије сексуалне оријентације и њихова права.

Особе са инвалидитетом.

Националне мањине. Интеркултуралност и мултикултуралност.

Невладине организације.

III РАЗРЕД

Исходи

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- изрази позитиван став према грађанској солидарности и волонтеризму;

Садржаји

Грађанска солидарност и волонтеризам

ПОЈЕДИНАЦ, ГРУПА, ДРУШТВО

Циљ учења изборног програма појединац, група и друштво је оспособљавање ученика за критичко сагледавање места појединца и група у друштву, њихових улога, права, одговорности и међузависности, ради развијања знања, вештина, вредности и ставова неопходних за **конструктивно учешће у различитим ситуацијама својственим савременом динамичном друштву.**

I РАЗРЕД

Исходи

На крају првог разреда ученик ће бити у стању да:

- аргументовано дискутује о друштвеним појавама имајући у виду позицију појединца, групе и друштва;
  - уочава и анализира различите врсте интеракцијских процеса у друштву и међузависност између појединца, група и друштва;
  - препозна начине утицаја и манипулације појединца, групе и друштва;
  - илуструје на примерима и примени у реалним ситуацијама механизме разградње негативних друштвених стереотипа;
  - исказује просоцијалне ставове, вредности, осетљивост за етичко просуђивање;
- делује проактивно штитећи права и интересе неког појединца, групе или друштва.
  - објасни на примеру разлику између усамљености и самоће;
- критички разматра проблеме са којима се суочавају одбачени појединци;
- повезује процесе технологизације света и повећане усамљености и отуђености људи;
- препознаје стереотипе и предрасуде у примерима одбачености;
- процењује могуће последице усамљености, одбачености и отуђености у животу људи у будућности

Садржаји

Сам у маси. Велики градови и усамљеност. Напуштена села и самоћа старих. Нове технологије –узрок или решење усамљености младих. Велики брат и други ријалити програми отуђености – зашто имају велику гледаност? Осамљеност као избор. Испосници и самоћа. Познати одбачени појединци у прошлости – зашто их је друштво одбацило? Инквизиција – однос према појединцима оптуженим за јерес. Галилео Галилеј – одустајање од уверења ради заштите од одбачености. Расистичка дискриминација – одбаченост због

боје коже. Одбаченост старих, болесних, сиромашних и другачијих у савременом свету. Ејџизам – прихваћена дискриминација. Солидарност међу људима и прихватање различитости као равнотежа одбачености и отуђености

ЈЕЗИК, МЕДИЈИ И КУЛТУРА

Циљ учења изборног програма језик, медији и култура је да допринесе унапређивању комуникацијских вештина, развоју медијске културе и усвајању културних образаца који ће ученику омогућити сналажење у савременом свету, изградњу идентитета и даљи професионални развој.

Исходи:

- одговорно креира и шаље поруке посредством медија;
- препозна примере угрожавања права на слободу говора и примере угрожавања приватности људи;
- упореди различите вредносне категорије, одабере прихватљиву и образложи избор...

РЕЛИГИЈЕ И ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Циљ учења изборног програма:

Циљ овог изборног програма је да ученици кроз компаративно и интердисциплинарно критичко истраживање феномена религије и цивилизације осветле и разумеју сопствени идентитет, као и да прихвате и уваже идентитете других и другачијих.

Исходи:

- објасни сукобе и конфликтне ситуације различитих религија и цивилизација, разлоге због којих они настају, опасности које носе и истражи могућности њиховог превазилажења;
- развије способност рада у групи и пројектног рада, прихвати правила поделе улога у радном процесу, активно учествује у остваривању заједничког циља;
- учествује у интеркултуралном дијалогу, разумевајући утицај религија на обликовање људског друштва у прошлости и данас;
- препознаје улогу легенди и митова у реконструкцији прошлости и изградњи колективног и индивидуалног идентитета
- препознаје на конкретним примерима злоупотребе митова у историјском и савременом контексту
- анализира, на конкретним примерима стереотипе, предрасуде и пристрасности у тумачењу појединих елемената религијских учења.

Теме (неке):

- Изван добра и зла (феномен фанатизма; верски ратови; теорије о супериорној раси; тоталитаризам; верски-фундаментализам);
- Моћ/политика – религија:
(истраживање изабраног феномена „у дубину“)

Неки од предложених феномена за истраживања: „Бело и црно“ (митови о супериорној раси); Мизогинија; Мит о Сионским мудрацима и холокауст, Роми, наши тихи суседи; Ми и „они други“ (колективни идентитет и вредности)...